Building CSOs capacities to produce GREVIO shadow reports

Извештај во сенка

за имплементација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство во Северна Македонија

Август 2021

This programme is funded by the European Union

ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

UN WOMEN

Забелешка

Овој извештај беше подготвен од претставниците на Платформата за родова еднаквост и вклучи 9 монитори од 8 организации–членки (Реактор, Коалиција Маргини, ХЕРА, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, Организација на жени од Свети Николе, Tiiiit! Inc., ХОПС и Стела Нетворк) кои ги собраа потребните податоци за извештајот. Конечниот текст на извештајот го состави експертката Билјана Котевска.

Извештајот е подготвен во рамките на проектот **Градење капацитети за граѓански организации за изработка на извештај во сенка ГРЕВИО**, финансиран од UN Women, што Хелсиншкиот комитет за човекови права го спроведуваше во периодот од август 2020 година до септември 2021 година. Проектните активности вклучија и градење на капацитетите на претставниците од ГО со цел да ја поддржат координацијата на мониторингот на имплементацијата на ИК и да го зајакнат капацитетот на ГО за да создадат заедничка сенка на ГРЕВИО. Овој извештај ќе послужи како основа за конечниот извештај во сенка што Платформата за родова еднаквост ќе го подготви и достави до Комитетот ГРЕВИО во 2022 година, во согласност со рокот за државен извештај.

Врати се дома и не доаѓај повеќе. Знаеш ли ти кого пријавуваш? Знаеш дека пријавата магично ќе исчезне? Најдобро е да си поќутиш и да се смирите. Ќе ти помине лутината, ќе заборавиш.“[1]

„Не можеме да преземеме интервенција во конкретниот случај, бидејќи сторителот е позитивен на КОВИД-19.“[2]

„Судијата упати зборови према детето ‘Оди гушни го татко ти’”.[3]

[1] Совет на полицаец до жена која пријавила семејно насилство. Медиумите објавија лична приказна за жртвата. Извор: Александра Спасеска, „Колку пати жртвата ја преживува траумата?“, kajgana.mk, https://kajgana.com/prijavuvane-rodovo-bazirano-nasilstvo-kolku-pati-zhrtvata-ja-prezhivuva-traumata.

[2] Одговор од полицијата при барање за интервенција од страна на жртва на семејно насилство (како што објави НО Македонско здружение на млади правници). СДК, "Тетовчанка молела за помош додека ја тепал сопругот, полицијата не интервенирала оти бил позитивен на коронавирус", sdk.mk, Извор: https://sdk.mk/index.php/neraskazhani-prikazni/tetovchanka-molela-za-pomosh-dodeka-ja-tepal-soprugot-politsijata-ne-intervenirala-oti-bil-pozitiven-na-koronavirus/?fbclid=IwAR2Sj8LKbqobnLK2_ZY0Hyxq2GG9TmPjJOuhD7HNwHUuD28MMW4wIujEf7E.

[3] Детето е осумгодишна ќерка, жртва на семејно насилство од таткото. Сведочењето го споделуваат адвокатот на мајката и нејзиното дете – ќерката, и двете жртви на семејно насилство. Таткото беше прогласен за невин. Извор: КОД, *Семејно насилство и Сваровски корупција, 23.06.2019,* https://www.youtube.com/watch?v=042jjn9hovk

СОДРЖИНА

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ВОВЕД

I – ЦЕЛИ, ДЕФИНИЦИИ, ЕДНАКВОСТ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈА, ГЕНЕРАЛНИ ОБВРСКИ

ЧЛЕН 3 – ДЕФИНИЦИИ

ЧЛЕН 4 – ОСНОВНИ ПРАВА, ЕДНАКВОСТ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈА

II – ИНТЕГРИРАНИ ПОЛИТИКИ И СОБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

ЧЛЕН 7 – СЕОПФАТНИ И КООРДИНИРАНИ ПОЛИТИКИ

ЧЛЕН 9 – НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ И ГРАЃАНСКО ОПШТЕСТВО

ЧЛЕН 11 – СОБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ И ИСТРАЖУВАЊЕ

III – ЗАШТИТА И ПОДДРШКА

ЧЛЕН 20 – ОПШТИ УСЛУГИ НА ПОДДРШКА

ЧЛЕН 22 – СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИ УСЛУГИ НА ПОДДРШКА

ЧЛЕН 23 – ЗАСОЛНИШТА

ЧЛЕН 24 – ТЕЛЕФОНСКИ ЛИНИИ ЗА ПОМОШ

ЧЛЕН 25 – ПОДДРШКА ЗА ЖРТВИТЕ НА СЕКСУАЛНО НАСИЛСТВО

IV – СУПСТАНТИВНО ПРАВО

ЧЛЕН 29 – ГРАЃАНСКИ ПАРНИЦИ И ПРАВНИ ЛЕКОВИ

ЧЛЕН 30 – ОБЕСШТЕТУВАЊЕ

ЧЛЕН 33 – ПСИХИЧКО НАСИЛСТВО

ЧЛЕН 34 – ДЕМНЕЊЕ

ЧЛЕН 35 – ФИЗИЧКО НАСИЛСТВО

ЧЛЕН 36 – СЕКСУАЛНО НАСИЛСТВО, ВКЛУЧУВАЈЌИ И СИЛУВАЊЕ

ЧЛЕН 37 – ПРИСИЛЕН БРАК

ЧЛЕН 38 – ЖЕНСКО ГЕНИТАЛНО ОСАКАТУВАЊЕ

ЧЛЕН 39 – ПРИСИЛЕН АБОРТУС И ПРИСИЛНА СТЕРИЛИЗАЦИЈА

ЧЛЕН 40 – СЕКСУАЛНО ВОЗНЕМИРУВАЊЕ

ЧЛЕН 41 – ПОМАГАЊЕ ИЛИ ПОТТИКНУВАЊЕ И ОБИД

ЧЛЕН 43 – ВАЖЕЊЕ НА КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА

ЧЛЕН 45 – САНКЦИИ И МЕРКИ

ЧЛЕН 46 – ОТЕЖНИТЕЛНИ ОКОЛНОСТИ

ЧЛЕН 48 – ЗАБРАНА НА ЗАДОЛЖИТЕЛНИ ПОСТАПКИ ЗА АЛТЕРНАТИВНО РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ ИЛИ ИЗРЕКУВАЊЕ ПРЕСУДИ

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

2014 Закон за СН, стар закон	Закон за превенција и заштита од домашно насилство
ЦЕДАВ	Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените
ГНО	Граѓански невладини организации
СН	Семејно насилство
РБН	Родово базирано насилство
Закон за РБН, нов закон	Закон за превенција и заштита од насилство врз жените и семејно насилство
Истанбулска конвенција, ИК	Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство
ЗЗПД	Закон за заштита и превенција од дискриминација
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МВР	Министерство за внатрешни работи
НАП	Акциски план за имплементација за Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство во Република Македонија 2018-2023
Северна Македонија, РСМ	Република Северна Македонија
НВЖ	Насилство врз жени

ВОВЕД

„Насилството врз жените е значително распространет феномен во Република Северна Македонија. Три од пет (60 %) жени сметаат дека насилството врз жените е вообичаено, додека три од десет сметаат дека е често. Речиси една од пет жени (17 %) лично познава некого во своето семејство и меѓу своите пријатели кој претрпел форма на семејно насилство". Стратегија за родова еднаквост 2021-2026, стр. 19.[4]

Родово базираното насилство (РБН) и семејното насилство (СН) се едни од најголемите предизвици, социјално најдлабоко поставените предизвици за правата на жените и за целокупниот општествен развој во Република Северна Македонија (Северна Македонија). Сепак, по потпишувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција) во 2011 година, на Северна Македонија ѝ беа потребни седум години и значајно лобирање и кампањи од граѓанските организации (ГО)[5] за да ја ратификува. Ратификацијата се одржа на 23 март 2018 година, а на 01 јули 2018 година Конвенцијата стапи во сила.[6] Долгата неподготвеност да се направи овој значаен меѓународен договор закон во земјата беше јасен одраз на длабоко вкоренетата патријархалност, која се поклопуваше со недемократското владеење на владата, која постојано беше непријателски настроена кон женските права.[7] Откако дојде до промена на владата во 2017 година, ситуацијата се промени и овозможи конечно Истанбулската конвенција да стане дел од националниот правен систем, согласно член 118 од Уставот на Северна Македонија.[8]

Табуто и срамот сè уште ја имаат стигмата во себе, дури и со децении откако се прогласи еднаквоста на жените со мажите и им се признаа правата на жените според

[4] За време на пишување на овој извештај во сенка (текстот е завршен на 10.08.2021 година), стратегијата беше донесена од Владата, но сè уште не беше усвоена од Собранието.

[5] Види ја кампањата „Потпишувам": https://www.potpisuvam.org/mk/campaign.html.

[6] Совет на Европа, *Табела на потписи и ратификации од Договорот 210, Канцеларија за договори на Советот на Европа* https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e?module=signatures-by-treaty&treatynum=210.

[7] Види, на пример: Ана Мишковска Кајевска. „Укинување демократија, повреда на родовата еднаквост" (Suspending Democracy, Harming Gender Equality) во Миеке Верло (издание), *Видови спротивставеност на родовата еднаквост во Европа* (Рутлеџ, Тејлор и Френсис Груп 2018).

[8] Устав на Република Северна Македонија, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр.52/1991; 1/1992; 1/1992; 31/1998; 31/1998; 91/2001; 91/2001; 84/2003; 84/2003; 107/2005; 107/2005; 3/2009; 3/2009; 13/2009; 49/2011; 49/2011; 6/2019; 6/2019; Чл. 118.

националното законодавство;[9] РБН и СН опстојуваа и станаа вкоренети и нормализирани во македонското општество. Овој долг отпор кон усвојување национална правна рамка за справување и борба против РБН и СН разви клима на недоволно пријавување, негирање и непризнавање на РБН и СН, нивните специфичности и природа. Дури со потпишувањето на Истанбулската конвенција во 2011 година и првиот закон за СН усвоен во 2014 година – Закон за спречување и заштита од семејно насилство (Закон за СН за 2014 година, стар закон)[10] – земјата започна да прави мали чекори, иако неодлучни и многу слаби, кон справување со РБН и СН. Сепак, можеме да зборуваме за постоење национална правна рамка за РБН и СН само по ратификацијата на Истанбулската конвенција и усвојувањето на Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство во 2021 година (Закон за РБН, нов закон).[11]

Клучниот исход од оваа долга законодавна неактивност на државата е сеприсутната природа на РБН и СН во земјата. За илустративни цели, во 2019 година биле пријавени вкупно 989 случаи поврзани со семејно насилство во Министерството за внатрешни работи (МВР), од кои 588 со телесни повреди, 23 со полесни повреди, 366 за загрозување на безбедноста и пет женски убиства. Истата година Министерството за труд и социјална политика (МТСП), регистрираше 1555 нови случаи на СН со 1135 жени жртви/преживеани и 173 деца жртви/преживеани. Во регионалното истражување за бранителите на човековите права на Западен Балкан во 2019 година, бранителките на човековите права во Северна Македонија споделија лични искуства за сексуално вознемирување, закани за сексуално насилство и силување, како и физички напади за време на феминистички настани, што наиде на неактивност од релевантните институции за кои се сметаше дека „сериозно не ги разгледуваат злосторствата извршени врз жени“.[12] Во првата половина на 2020 година, Министерството за внатрешни работи забележа 6 убиства поврзани со СН (во споредба со 2019 година).[13] „Немаше значително зголемување на бројот на кривични дела поврзани со семејно насилство во првата половина на 2020 година (435) во споредба со истиот период во 2019 година (433). Сепак, евидентиран е пораст од 18 % во бројот на пријави поврзани со семејно насилство за периодот јануари-јуни 2020 година (1874), во споредба со

[9] Устав на Народна Република Македонија, *Службен весник на Народна Република Македонија*, бр. 1/1947, чл. 33(1) и 23.

[10] Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 33/2015; 150/2015

[11] Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 24/2021

[12] Билјана Котевска и Исмаил Камбери, „North Macedonia“ во Biljana Kotevska (ed), *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition* (Civil Rights Defenders, 2019), 68, 76, 79.

[13] Оддел за односи со јавност и стратешки прашања – Сектор за односи со јавност и протокол, Решение за одговор на Барање за слободен пристап до информации од јавен карактер, (Министерство за внатрешни работи), 11 август 2020, цитирано во: Biljana Kotevska et al, “Franet National contribution to the Fundamental Rights Report 2021 - Republic of North Macedonia”, *europa.eu,* https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/frr2021_north_macedonia-frr2021_en.pdf.

истиот период во 2019 година (1541). 65 % од жртвите биле жени, а најголем број напади врз жени жртви биле извршени од сегашен или поранешен партнер.[14]

По ратификацијата на Истанбулската конвенција, авторите на овој извештај започнаа редовно да го следат нејзиното спроведување. Овој извештај во сенка е резултат на напорите за мониторинг. Развивме прашалници и матрица за мониторинг и собравме податоци во текот на мај, јуни и јули 2021 година. Се потпиравме на неколку извори на податоци: (1) јавно достапни информации и извори (собрани преку пребарување на интернет), (2) интервјуа со клучни засегнати страни (спроведени во истиот период во структуриран формат; референцирани во овој извештај), (3) барања за пристап до информации од јавен карактер (испратени во претходно наведениот период; референцирани во овој извештај) и (4) (повторна) употреба на податоци што нашите организации ги собраа за РБН и СН во изминатите неколку години (каде што таквата (повторна) употреба беше овозможена кога се оценуваше според етичките стандарди и стандардите за приватност).

Во овој извештај во сенка, даваме информации за одбрани членови,[15] во согласност со обемот на нашата работа. Извештајот не го опфаќа целиот текст на конвенцијата. Најголемиот предизвик за подготовка на овој извештај беше недостатокот на податоци и начинот како се третира прашањето за РБН и СН кога станува збор за собирање податоци од страна на државните институции. Ова ќе го разгледаме подетално во нашиот извештај за член 11. Покрај тоа, извештајот ќе беше покорисен ако се подготвуваше во подолга временска рамка за да се олесни максималното искористување на сите овие методи за собирање податоци, најважно од барањата за пристап до информации од јавен карактер, кои одзедоа најмногу време. Недостатокот на одговорност на некои институции на нашите барања за информации беше дополнителен товар. Конечно, завршувањето на мониторингот за цела 2021 година ќе беше дополнително корисно, имајќи ја предвид предвидената временска рамка за тоа кога Северна Македонија ќе го добие прашалникот ГРЕВИО.

[14] Билјана Котевска et al, "Franet National contribution to the Fundamental Rights Report 2021 - Republic of North Macedonia", *europa.eu,* https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/frr2021_north_macedonia-frr2021_en.pdf (цитирано: Оддел за односи со јавност и стратешки прашања (Сектор за односи со јавност и протокол), (Решение за одговор на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер) (Министерство за внатрешни работи), 11 август 2020)).

[15] За целосна листа на членови опфатени во овој извештај во сенка, консултирајте се со Содржината.

I – ЦЕЛИ, ДЕФИНИЦИИ, ЕДНАКВОСТ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈА, ГЕНЕРАЛНИ ОБВРСКИ

Член 3 – Дефиниции

Законот за РБН вклучува дефиниции за „насилство врз жени“, „пол“, „родово базирано насилство врз жени“, „жртва“ и „жени“ (член 3).[16] Тие се преземени од Истанбулската конвенција и, според тоа, се целосно во нејзина согласност. Меѓутоа, вреди да се напомене дека Кривичниот законик предвидува малку поинаква дефиниција за „жртва“. Според членот 122(22), жртва е „секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело“.[17] Иако оваа дефиниција експлицитно не ги вклучува сите елементи на член 3, став а и б од Истанбулската конвенција, ако се земе предвид дека нејзините основни елементи се „секое лице“, „што претрпело штета“ и „како последица на сторено кривично дело“, може да се смета дека не е во спротивност со онаа во конвенцијата.

Дефиницијата за „семејно насилство“ вклучена во член 3(3) од законот за РБН е реплицирана од дефиницијата за „семејно насилство“ во Кривичниот законик. Членот 122 (21) од Кривичниот законик го дефинира СН како „вознемирување, навреда, загрозување на сигурноста, телесна повреда, сексуално или друго психичко, физичко или економско насилство што предизвикува чувство на несигурност, закана или страв, вклучително и закани од такви дејствија спрема брачен другар, родители или деца или други луѓе кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и кон сегашниот или поранешниот брачен другар или вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се во блиска лична врска, без разлика дали сторителот дели или делел ист престој со жртвата или не“.[18] Формулацијата не се совпаѓа со онаа во Истанбулската конвенција. Ќе бара судско толкување за да се утврди дека опсегот на членот од Кривичниот законик нема да се смета за потесен од оној во член 3(б) од Истанбулската конвенција во однос на инкриминираните видови насилство. Покрај тоа, „што предизвикува чувство на несигурност, закана или страв“ може да се протолкува

[16] Во член 3 од законот за РБН исто така се вклучени и дефиниции за „блиски лични односи“, „трансродово лице“, „сторител“, „насилство од интимен партнер“, „физичко насилство“, „психичко насилство“, „демнење“, „економско насилство“, „сексуално насилство и силување“, „сексуално вознемирување“, „сексуално вознемирување преку интернет“, „принудни бракови“, „женско генитално осакатување“, „принуден абортус и принудна стерилизација“, „трговија со жени“, „присилна контрола над жени“. Извор: Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 24/2021 година. Чл.3.

[17] Кривичен законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018. Art.122(22).

[18] Ibid. чл. 122(21).

како дополнителен елемент што треба да се задоволи пред суд; таков елемент не е присутен во член 3(б) од Истанбулската конвенција.

Сепак, треба да се напомене дека со оглед на релативно неодамнешното усвојување на РБН и долгиот период кога судскиот систем ги обработуваше случаите на РБН и СН под старата правна рамка, треба да се очекува дека ќе има предизвици при ставањето на овие дефиниции во пракса. Претходните истражувања, пред законот за РБН, содржат вредни информации за судската култура во земјата и можните предизвици што треба да се очекуваат и кои можат да послужат како патоказ за понатамошно прилагодување на активностите на државата. На пример, фокус група со адвокати кои изнесоа случаи на СН пред судовите, спроведена во рамките на гап анализата за Кривичниот законик во 2019 година, споредена со Истанбулската конвенција, покажа дека во пракса без оглед на правната рамка, според процедуралните и другите права на жртвите, правата на жртвите „се загрозени и од недостатокот на свест и знаење на судиите, особено на машките судии, кои не гледаат семејно или родово насилство врз жените, па наместо да ги водат судските постапки на непристрасен начин и според судските процедури, тие прават напори да посредуваат и да ги смират партнерите и ја советуваат жртвата да се врати дома кај сторителот“.[19] Ова беше потврдено во најновите заклучоци[20] на ЦЕДАВ, а во С.Б. и М.Б. против Северна Македонија, каде што Комитетот ЦЕДАВ го препорача следново: „Зголемете ја свесноста на судиите за недискриминација, вклучувајќи го и процедуралниот аспект на поместување на товарот за докажување за време на судските постапки; и осигурајте се дека жените ќе прибегнуваат кон ефективни, евтини, достапни и навремени судски лекови кои ќе бидат разгледани на фер сослушување од надлежен и независен суд или трибунал, каде што е соодветно, или од други јавни институции, земајќи ја предвид Општата препорака на бр. 33 на Комитетот за пристапот на жените до правдата“.[21]

Додека РБН воведува новини што судиите ќе треба да ги следат, во литературата е добро утврдено дека судската култура е многу тешко да се промени и се внесува во наративи и модели на „традиција“ кои тешко се кршат. Токму затоа ќе бидат потребни значителни напори за да се обезбеди соодветна примена на овие дефиниции во пракса. Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство во Република Македонија 2018-2023 (НАП) е чекор во вистинската насока. Вклучува судии и јавни обвинители меѓу професионалците кои дејствуваат во различни области на професионалниот и општествениот живот, без оглед

[19] Марија Ристеска и Александар Цеков, *Анализа на потребите од усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција во Република Северна Македонија* (Центар за истражување и креирање политики и Македонско женско лоби), 16.

[20] Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија CEDAW/C/MKD/CO/6* (14.11.2018), став. 13(б).

[21] ЦЕДАВ, *Views adopted by the Committee under article 7 (3) of the Optional Protocol, concerning Communication No. 143/2019 – S.B. and M.B. v. North Macedonia* (*Ставови усвоени од Комитетот според член 7 (3) од Факултативниот протокол, во врска со комуникацијата, комуникација* бр. *143/2019 – С. Б. и М. Б. против Северна Македонија*), https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/MKD/CEDAW_C_77_D_143_2019_32193_E.docx.

дали директно им даваат услуги на жртвите на РБН и СН. Вклучува и преземање општа обука за РБН за судии и јавни обвинители од Академијата за судии и јавни обвинители преку модули за судии и јавни обвинители.[22] Сепак, тие не беа спроведени во предвидениот рок (крајот на 2019 година) и беа одложени за 2021 година.[23] Новата стратегија за родова еднаквост 2021-2026 ја споменува потребата за „сензибилизација на правните практичари за прашања поврзани со родовата еднаквост поради можноста за секундарна виктимизација и дискриминација на лица од ранливи групи со кои тие доаѓаат во директен контакт“.[24] Меѓутоа, за разлика од НАП, стратегијата воопшто не ја идентификува јасно длабоко вкоренетата природа на половата дискриминација и стереотипизацијата кај правните практичари, но најмногу во судството. Понатаму, во делот за РБН не се споменува овој предизвик.[25] Меѓутоа, сепак, вклучува „напреден институционален одговор за превенција и заштита од РБН, особено од полицијата и судството“, што ги поврзува со редовни обуки за „вработените во институциите“ и „многумина административни службеници кои поминале обука“.[26] Сепак, ова повторно не ги таргетира конкретно судиите и самите јавни обвинители. Покрај тоа, целата специфична цел од 3.1. „Превенција и борба против родово насилство“ не вклучува никакви резултати или активности поврзани со други правни практичари или работа со професионални здруженија на судии и јавни обвинители и адвокати. Исто така, не предвидува никаква соработка со универзитетите кои имаат правни факултети во однос на развивање курсеви или вклучување на новините од Истанбулската конвенција и законот за РБН како дел од своите програми.

Препораки:

- Да се ревидира дефиницијата за „семејно насилство“ во Кривичниот законик и во Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство, со цел целосно да се усогласи со Истанбулската конвенција и да не се оптоварува со дополнителни елементи.

- Да се преземе сеопфатна и систематска обука на судии и јавни обвинители за новините што ги носи Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство и Истанбулската конвенција, вклучително и за новитетите во врска со природата и обемот на дефинициите според Член 3. Оваа активност најдобро ќе се преземе во соработка со Академијата за судии и јавни обвинители, како што е веќе предвидено во НАП, но треба да се

[22] Министерство за труд и социјална политика, *Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023*, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx. 12, 35-36.

[23] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf, 28

[24] *Стратегија за родова еднаквост 2021-2026*, (2021), 25.

[25] Ibid, 19-20

[26] Ibid, 40

интегрира и во „Почетната обука“ и во „Континуиран професионален развој“ (и за двете судиите и јавните обвинители и администрацијата).

- Обуката на судиите и јавните обвинители да опфати решавање на повеќекратни и интерсекциски форми на дискриминација и да биде важна за РНБ и СН.

- Да се поттикнат и поддржат соработките со/меѓу универзитетите кои имаат правни факултети за развој/прилагодување на курсеви/модули за да ги вклучат новитетите од Истанбулската конвенција и законот за РБН како дел од своите наставни програми и да се вклучат новитетите во врска со природата и обемот на дефинициите според член 3.

Член 4 – Основни права, еднаквост и недискриминација

Став 1 од член 4 од Истанбулската конвенција до одреден степен се рефлектира во целта на законот за РБН воспоставен во член 2 (кој ја утврдува недискриминацијата како општ принцип). Член 2 од законот за РБН вели дека целта е „спречување на родово насилство врз жени и семејно насилство, ефективна заштита на жртвите од каква било форма на родово базирано насилство врз жени и жртви на семејно насилство со почитување на основните човекови слободи и права загарантирани со Уставот на Република Северна Македонија и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Целта на законот се базира на принципот на еднаквост и елиминирање на стереотипите за родовите улоги“.

Што се однесува до член 4, став 2 од Истанбулската конвенција, може да се смета дека е задоволен со два исклучока. Прво, елементот на преземање на неопходните законодавни и други мерки „без одлагање“ е под знак прашалник. Елементот на „укинување на законите и практиките што ги дискриминираат жените“ сè уште не е задоволен. Член 46 од Законот за спречување и заштита од дискриминација предвидува обврска да се преземе процес на внатрешна координираност во националното законодавство. Сепак, оваа обврска е пропишана само за случаи кога постојат одредби за недискриминација. Ова јасно ги изоставува оние закони кои не содржат одредби за недискриминација, но треба да вклучуваат такви одредби, и згора на тоа – ги исклучува законите што вклучуваат одредби што се дискриминаторски кон жените. Како и да е, ова ќе биде чекор во вистинската насока кон укинување на законите. Треба да се преземат посебни активности за укинување на практиките што ги дискриминираат жените. Стратегијата за родова еднаквост 2021-2026 навистина вклучува специфична цел: „3.2. Справување со родовите стереотипи и сексизам и промовирање еднаквост“. Меѓутоа, таа вклучува ограничен број и обем на активности кои претежно се фокусирани на медиумите, спортот и образованието. Единствената поопшта и системска промена може да дојде од 3.2.6 што ја поврзува стратегијата со јавната должност за еднаквост што постои според Законот за спречување и заштита од дискриминација. Но, индикаторот покажува дека ова исто така не се смета за системска акција за отстранување дискриминаторски практики врз жените, бидејќи се фокусира само на

следење на спроведувањето на оваа должност, согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација и Упатствата за јавната секторска должност за промовирање еднаквост и недискриминација. Па така, новиот стратешки документ ги пропушта целите и резултатите од планирањето што можат да имаат вистински трансформативен ефект врз општеството и кои можат да работат кон укинување на дискриминаторските практики кон жените.

Ставовите 3 и 4 од член 4 од Истанбулската конвенција се опфатени со член 5 од законот за РБН кој го воспоставува принципот на недискриминација како општ принцип за законот за РБН. Став 3 од член 5 од законот за РБН го отсликува ставот 3 од член 4 од Истанбулската конвенција. Меѓутоа, ги вклучува основите за дискриминација од Законот за спречување и заштита од дискриминација. Иако ова додава некои основи што не се вклучени во Истанбулската конвенција, не ги вклучува експлицитно: „раѓање“ и „статус на мигрант или бегалец“. Меѓутоа, овие основи може да се прочитаат во рамките на други основи, како што се: „личен или друг социјален статус“,[27] „државјанство“ или „социјален статус“. Покрај тоа, оваа одредба е отворена, така што основите може да се прочитаат под „или која било друга основа“. Исто така, вреди да се напомене дека став 1 од член 5 од законот за РБН вели: „Родово базираното насилство врз жените да претставува дискриминација врз жените што ги ограничува во уживањето на правата и слободите на еднаква основа со мажите“. Став 4 од член 5 од законот за РБН се совпаѓа со ставот 4 од членот 4 од Истанбулската конвенција.

Препораки:

- Да се измени националната стратегија за родова еднаквост за да ги вклучи очекуваните резултати кои ќе бидат посистемски и кои ќе се борат со трансформативниот потенцијал на принципот на еднаквост кон искоренување на дискриминаторските практики кон жените.

- Толкување и примена на член 46 од Законот за спречување и заштита од дискриминација за да ги вклучи и законите што не содржат одредби за недискриминација, но треба да ги вклучат таквите одредби и законите што вклучуваат одредби што се дискриминаторски во однос на полот.

[27] Водичот за основи на дискриминација на (сега поранешното тело за еднаквост) Комисијата за заштита од дискриминација потврдува дека ќе биде така. Извор: Билјана Котевска, Водич за основи на дискриминација (Организација за безбедност и соработка во Европа – Мисија во Скопје и Комисија за заштита од дискриминација, 2013) (*Guide on Discrimination Grounds* (Organisation for Security and Cooperation in Europe – Mission to Skopje and Commission for Protection Against Discrimination, 2013)).

II – Интегрирани политики и собирање податоци

Член 7 – Сеопфатни и координирани политики

Не може да се каже дека Северна Македонија ги исполни своите обврски согласно член 7 од Истанбулската конвенција. Како што ќе обработиме во овој дел, иако НАП како документ сам по себе нуди добра основа за имплементацијата на Истанбулската конвенција, неговата попречена имплементација и недостаток на континуирани, одржливи и координирани напори меѓу сите релевантни агенции, институции и организации, резултира со недостаток од напредок низ рамнината што ги поткопува и напорите на неколкуте актери кои се обиделе да ги исполнат своите обврски согласно НАП, како што е Министерството за труд и социјална политика. Конечно, постојат само обични, честопати несоодветни напори да се вклучат граѓанските организации, според став 3 од член 7 од Истанбулската конвенција.

Заштитата од сите форми на РБН е дел од Стратешкиот план на Министерството за труд и социјална политика како приоритетна цел во рамките на Програмата на Министерството за еднакви можности и антидискриминација.[28] РБН е исто така вклучено во Стратегијата за родова еднаквост 2021-2026.[29] Меѓутоа, главната рамка поставена од националните власти за решавање на насилството врз жените се НАП и законот за РБН што беше усвоен како дел од обврската на државата да спроведе сеопфатен закон против РБН, усогласен со одредбите во Истанбулската конвенција.

РБН опфаќа семејно насилство, родово насилство,[30] насилство од интимен партнер, физичко насилство, психичко насилство, демнење, економско насилство, сексуално насилство и силување, сексуално вознемирување, сексуално вознемирување преку интернет, принуден брак, женско генитално осакатување, принуден абортус и присилна стерилизација, трговија со луѓе/жени и присилна контрола врз жените како форми на насилство врз жените. НАП генерално ги опфаќа и споменува сите форми на РБН. Во првиот дел се осврнува на законодавното-стратешко дејствување и усогласувањето на националното право со Истанбулската конвенција; НАП експлицитно ги споменува следните форми на РБН: семејно насилство, демнење, сексуално насилство, детски брак, женско генитално осакатување, злосторства од чест, и трговија со луѓе. Во вториот дел се повикува на општите и специјалните служби за жртви, експлицитно ги споменува услугите за жртви на сексуално и семејно насилство. На крај, во третиот дел, повикува на акција за спречување на родово базираното насилство, ги споменува „сите форми на родово базирано насилство“ и ги препознава децата сведоци на РБН како жртви.

---

[28] Министерство за труд и социјална политика, *Стратешки план на Министерството за труд и социјална политика 2021-2023 година,* Официјален веб-сајт на Министерството за труд и социјална политика https://www.mtsp.gov.mk/content/Strateski%20plan%20na%20MTSP%20za%202021-2023%20FINALEN%2014.01.2021.doc

[29] *Стратегија за родова еднаквост 2021-2026* (2021)

[30] Дефинирано како насилство врз жените затоа што ги погодува жените несразмерно повеќе од мажите и опфаќа нееднакви односи на моќ помеѓу мажите и жените што произлегуваат од општествени/структурни прашања, а не од индивидуални.

Бидејќи овие политики се конкретно насочени кон родово базирано насилство и насилство врз жени, пристапот е заснован на жртви, односно човековите права на жртвите се ставени во центарот на политиките. Законот за РБН и НАП, освен што земаат предвид широк спектар на форми на РБН, тие исто така ги земаат предвид можните повеќекратни или интерсекционални аспекти на идентитетот на жртвите и предлагаат мерки насочени кон ранливи категории жени, како што се жените од етничките малцинства, бремените жени, жените со мали деца, жените со самохрани родители, жените со посебни потреби, руралните жени, жените кои користат дрога, сексуалните работнички, барателите на азил, мигрантките, жени без државјанство, бегалки, лезбејки, бисексуалки и трансродови жени, жени живеат со ХИВ, бездомнички итн.[31]

Меѓутоа, истражувањето сугерира дека иако генерално сите мерки во НАП (кои се однесуваат на законодавството, обезбедувањето услуги и спречувањето на РБН) ги земаат предвид човековите права на жртвите, како и одредени дејствија што се спроведуваат кога го следат овој пристап.[32] На пример, една од предвидените активности на НАП е вклучување на жртви на РБН во програмата на Министерството за здравство за заштита на мајките и децата, што значи обезбедување бесплатен пристап до здравствени услуги за оние жени и деца кои не се регистрирани корисници во здравствениот систем. Програмата беше усвоена во 2019 година и ги зема предвид само жените жртви на сексуално насилство, но не предвидува бесплатни здравствени услуги за жените жртви на други форми на РБН.[33]

Покрај тоа, општото програмирање од страна на Министерството за труд и социјална политика што треба да вклучува унапредување на економската позиција на жените жртви на насилство не е фокусирано на жртвите на РВН.[34] Националната мрежа за ставање крај на насилството врз жените (НВЖ) и СН спроведе деск анализа за програмирањето на ова министерство за периодот 2015-2020 година и заклучи дека жените жртви на родово базирано насилство не се препознаваат како специфични групи за мерки за вработување и други економски мерки кои треба да бидат прилагодени на потребите на жртвите.[35] Слично на тоа, неодамнешниот повик (2021) за социјални станови објавен од Владата на Северна Македонија,[36] експлицитно не ги вклучува

[31] Министерство за труд и социјална политика, Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx.; Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, *Службен весник на Република Северна Македонија*; бр. 24/2021.

[32] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf, 28

[33] Ibid.

[34] Ibid.

[35] Ibid.

[36] Влада на Северна Македонија, „Оглас за распределба на 37 социјални станови во Струмица", *Официјален веб-сајт на Владата на Северна Македонија*, https://vlada.mk/node/25007. Иако овој повик е наменет за Струмица, нашите набљудувачи имаат информации дека се однесува на неколку општини во Северна Македонија.

жртвите на РБН како подобни кандидати за социјално домување, додека категории како што се деца без родители, луѓе кои користат минимални средства за социјална заштита, лица погодени од природни катастрофи, лица со попреченост, Роми и самохрани родители се подобни кандидати.

За да се понуди ефективен холистички и сеопфатен одговор, политиките треба да се координираат врз основа на законот за РБН и на НАП. НАП ги пропишува конкретните мерки и дејствија што треба да се преземат, одговорната институција за вградување на секоја конкретна мерка, индикаторите според кои се мери напредокот, временската рамка планирана за секоја конкретна акција, како и буџетот за секоја активност. Меѓутоа, буџетската линија на НАП обезбедува податоци само за изворот на буџетирање, но не и за износот наменет за акцијата.

Со усвојувањето на НАП во октомври 2018 година, секое ресорно министерство беше должно да подготви конкретен оперативен план (ОП) за имплементација на Акцискиот план.[37] Понатаму, овие оперативни планови требаше да бидат јавно достапни на интернет. Сепак, податоците сугерираат дека не само што повеќето ОП не се јавно достапни, туку и многу ресорни министерства воопшто не подготвиле оперативни планови. Некои министерства подготвија ОП само за 2019 година, но не и за 2020 година, а тие се: Министерство за труд и социјална политика, Министерство за внатрешни работи, Министерство за здравство, Министерство за правда, Министерство за образование и наука и Министерство за информатичко општество и администрација. За 2020 година, само 2 министерства (од 16) подготвиле оперативни планови – Министерството за внатрешни работи и Министерството за здравство.[38] За 2021 година, Министерството за правда подготви оперативен план.[39]

Поголемиот дел од единиците на локалната самоуправа (80 општини и градот Скопје) кои се под јурисдикција на Министерството за локална самоуправа не подготвиле ОП во согласност со НАП. Само шест од 80 општини вклучија борба против РБН како дел од нивните стратешки цели.[40] Градот Скопје подготви Стратегија за родова еднаквост во 2021-2025 и придружен акциски план, но двата документа не се јавно достапни.[41] Според сегашниот Закон за еднакви можности за жени и мажи, единиците на локалната

[37] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf.

[38] Ibid.

[39] Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.19-1428/2021 година.

[40] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf.

[41] Информациите за усвојување на стратегијата се наоѓаат на официјалната веб-страница Град Скопје, но вистинските документи за стратегијата и акцискиот план не можат да се најдат на нивната веб-страница (последен пристап до веб-страницата: 10.08.2021 година). Извор: Град Скопје – Родово еднаков град, *Официјален веб-сајт на Град СКопје*, (24.02.2021) https://skopje.gov.mk/mk/vesti/2019/24022021_nova_srategija_rodova_ednakvost/

самоуправа, исто така, имаат обврска да поднесуваат годишни извештаи за напредокот на состојбата на еднакви можности за жените и мажите, вклучувајќи ги и сите информации за РБН, доколку се достапни такви податоци.[42] Последните податоци покажуваат дека 34,5 % од локалните самоуправи воопшто не ја исполниле оваа обврска за 2019 година, што е „индикативно за целосното маргинализирање на родовата еднаквост како приоритетен аспект во нивната работа и за нефункционалноста на државните механизми за [следење на] статусот на родовата еднаквост во земјата“.[43] Дополнително, според член 12 од законот за РБН, единиците на локалната самоуправа мора да подготват протокол за институционална и мултисекторска соработка како основа за преземање заеднички активности за превенција и заштита од РБН. Нема информации дали е подготвен таков протокол.[44]

Според член 15 од законот за РБН, Владата на Република Северна Македонија е должна да формира Национално координативно тело за превенција и борба против родово насилство со петгодишен мандат. Ова тело треба да има тројца членови од граѓанските организации кои работат со РБН и СН. Поточно гледано, член 15(6) од Законот за РБН бара Владата да објави јавен повик за членови на телото од ГО и дека избраните членови ќе бидат лица со најмалку пет години искуство со РБН и СН.[45] Преку барање за пристап до информации од јавен карактер, добивме информација дека такво тело е формирано со одлука од 8 јуни 2021 година. Во одлуката објавена во Службен весник се наведува составот на телото по функции на членовите, но не ги вклучува имињата.[46] Од Министерството и трудот и социјална политика добивме[47] документ кој е дополнителна одлука на Владата, од 15.06.2021 година, кој содржи детален дефект на телото.[48] Телото ја одржа својата прва седница на 2 јули 2021 година, на која претседаваше

[42] Закон за еднакви можности на жените и мажите, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 6/2021; 30/2013; 166/2014; 150/2015; *Службен весник на Република Македонија*, бр. 53/2021. чл.14-15.

[43] Реактор – Истражување во акција, *Извештај во сенка за имплементација на стратегијата за родова еднаквост 2018/2019* (Реактор – Истражување во акција, 2020), https://reactor.org.mk/en/publication-all/shadow-report-on-the-implementation-of-the-gender-equality-strategy-2018-2019/, 32.

[44] откако поднесовме барање за пристап до информации од јавен карактер, на 05.07.2021 година добивме одговор од Министерството за локална самоуправа, кое се прогласи за ненадлежно по ова прашање и нè упати до Министерството за труд и социјална политика.

[45] Јавниот повик може да се најде на линкот на владината веб-страница за соработка со ГО: https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/489

[46] Телото е составено од: тројца раководни службеници од Министерството за труд и социјална политика, член и заменик-член од Министерството за здравство, член и заменик-член од Министерството за образование и наука, член и заменик-член од Министерството за внатрешни работи, судии и јавни обвинители, претставници на единиците на локалната самоуправа, член од синдикати, член од организација на работодавачи, тројца членови од граѓанското општество, еден член од Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и еден член од женскиот клуб на пратеници во Собранието на Северна Македонија. Извор: Одлука за формирање на национално координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Совет на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејно насилство, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 129/2021.

[47] Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр. 14-4493/6 (27.07.2021).

[48] Влада на Република Северна Македонија, *Решение за назначување на претседавач, членови и заменици членови на Националното координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Совет на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејно насилство, 15 јуни 2021 година*, во прилог на: Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.14-4493/6 (27.07.2021).

Министерката за труд и социјална политика.[49] Според излагањето на министерката-претседавачка за време на оваа прва сесија, националното координативно тело треба да го следи спроведувањето на Истанбулската конвенција, да препорача мерки за унапредување на родовата еднаквост и борба против насилството врз жените, како и да ги разгледа и да учествува во подготовката на подзаконските акти против родово базираното насилство според новиот Закон, кои допрва треба да се подготват.[50]

Според НАП, Министерството за труд и социјална политика има најголем дел од активностите. Последните достапни податоци покажуваат дека не се спроведуваат повеќето активностите што се во надлежност на ова Министерство, но во споредба со другите ресорни министерства, спроведе повеќе активности разгледани во апсолутен број.[51] Министерството со најмалку имплементирани активности е Министерството за внатрешни работи бидејќи има најмал број активности под своја координација (три) и до овој момент ниту една не е целосно спроведена. Сепак, беше постигнат одреден напредок од октомври 2020 година кога не беше започната ниту една активност.[52] Во моментот на пишување на овој извештај, една од три активности на НАП не е започната (измени и дополнувања на Законот за полиција), една е делумно спроведена (поставување инфраструктура за „пријатни соби“ за жртви на насилство и лица со попреченост за да се избегне двојна виктимизација; таквите простории се поставени во само 8 полициски станици низ целата земја) и една е во тек (објавување онлајн информации за превентивни мерки против РБН).[53]

Општо гледано, институциите задолжени за спроведување на НАП немаат транспарентност. И покрај нивната обврска да го вклучат граѓанското општество во спроведувањето на активностите како што е пропишано со НАП, речиси и не беше така во пракса. Процесот на усогласување на одредбите од Истанбулската конвенција со националното законодавство исто така нема транспарентност. Таков е случајот со Кривичниот законик каде претставници на граѓанското општество кои работат со РБН и СН не учествуваат во соодветната работна група, а информации за процесот не се достапни.[54] Дополнително, нема јавни информации за речиси сите активности што се спроведуваат како дел од НАП. Дури и за формирањето на Националното

[49] Министерство за труд и социјална политика, Министерката Шахпаска на првата седница на Националното координативно тело за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство: Обезбедуваме нов и ефикасен пристап во справувањето со родово базираното насилство, (02.0.2021), Официјална веб-страница на Министерството за труд и социјална политика, https://mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-ministerkata-shahpaska-na-prvata-sednica-na-nacionalnoto-koordinativno-telo-za-sprecuvanje-i-borba-p.nspx

[50] Ibid.

[51] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf.

[52] Ibid.

[53] Министерство за внатрешни работи, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр. 16.12.910/1 (08.07.2021).

[54] Информации засновани врз инпутот од ГО до Делегацијата на Европската унија во Северна Македонија за консултации за подготовка на документот CLIP во рамки на Родов план за акција на ЕУ 3.

координативно тело, кое има три члена од ГО, информациите не беа лесно достапни на интернет.

Препораки:

- Ревидирање на НАП со цел да се одрази реалноста на неговата сериозно задоцнета имплементација.

- Напредок во објавување информации и податоци за имплементација на НАП во јавен домен со цел да се олесни непристрасното следење на напредокот на неговата имплементација.

- Решавање на надлежноста на единиците на локалната самоуправа и следење на спроведувањето на нивната обврска за објавување оперативни планови.

- Воведување системско решение за проблемот со недостаток на вклучени актери од граѓанските организации во мерките преземени во согласност со спроведувањето на член 7 од Истанбулската конвенција.

Член 9 – Невладини организации и граѓанско општество

Многу женски ГО во Северна Македонија се активни во областа на заштита и превенција од РБН и СН. Нивните активности варираат од обезбедување услуги до следење и анализа. Услугите што ги нудат имаат широк опсег. Некои примери вклучуваат телефонски СОС линии за помош,[55] засолништа,[56] советување и психолошки услуги,[57] бесплатна правна помош[58] и во одредени случаи судско застапување за жртвите,[59] домување за жртвите што заминале од насилната средина[60] и кои се соочуваат со бездомништво. Граѓанските организации кои работат со РБН и СН беа исто така активни во текот на целата криза со COVID-19, покрај обезбедувањето правна и друга помош, со тоа што ја притискаа Владата да ги прилагоди мерките што ги презема и да ги направи чувствителни за жртвите на РБН и СН.[61] Повеќето од овие ГО имаат силна експертиза во оваа област и тие се познати по оваа експертиза. Некои од овие ГО се специјализирани за истражување и анализа и произведуваат ретки примери на студии за РБН и СН достапни во Северна Македонија.[62] Покрај гореспоменатите активности, граѓанските

[55] Како што е СОС линијата за помош на Кризен центар „Надеж“.
[56] Како што се кризното засолниште за краткотраен престој (24 до 48 часа) и двете засолништа на територијата на Скопје (управувани од ГО Скај Плус Струмицаи делумно финансирана од општина Струмица).
[57] Како што е Првиот семеен центар со кој управува ГО ХЕРА и е фининасиран од град Скопје.
[58] Како што е ГО Хелсиншки комитет за човекови права.
[59] Како што е ГО Македонско здружение на млади правници.
[60] Како што е Националната мрежа против домашно насилство (сместување до 6 месеци)
[61] Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, *Справување со насилство врз жените и семејно насилство во Западен Балкан за време и по здравствената криза со COVID-19*, (јули 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/09/Spravuvane-so-nasilstvo-vrz-zheni-i-semejno-nasiltvo-za-vreme-na-KOVID-19.pdf.
[62] Како што е Реактор – Истражување во акција.

организации кои работат со РБН и СН придонесоа и за процесите на јавна политика и на централно (на пример, изготвување предлог-закон за РБН и за НАП) и на локално ниво (на пример, со изготвување стратегии за единиците на локалната самоуправа, како Организацијата на жени во Свети Николе). Меѓутоа, нивното функционирање зависи од грантови (проекти) (од меѓународни мултилатерални и билатерални донатори, како што се ЕУ, агенциите на ОН и особено ОН Жени, Квина тил Квина) што значи дека им недостасува стабилно и одржливо финансирање во целина и сеопфатно и систематско финансирање конкретно од државата.[63]

Покрај ГО, постојат и мрежи на ГО кои работат во областа на РБН и СН. Националната мрежа за ставање крај на насилството врз жените и семејното насилство „Glas protiv nasilstvo“, со седиште во главниот град – Скопје, обединува 23 организации[64] кои покриваат поголем дел од територијата на Северна Македонија. Организациите-членки се со различни големини – од мали основни организации до поголеми организации кои работат на национално ниво. Мисијата на мрежата е да постигне координирано дејствување на ГО кон унапредување на политиките и практиките во борбата против НВЖ и СН. Мрежата прави напори да обезбеди унифициран пристап кон услугите низ целата земја бидејќи во моментов пристапот до услугите во помалите градови е ограничен во споредба со пристапот во Скопје или во поголемите регионални центри (како Штип и Струмица).

Законот за РБН ги признава ГО како партнери во областа на превенција и заштита од РБН. Член 24 од Законот обезбедува правна основа за граѓанските организации да преземат обука за државните актери, да обезбедат специјализирани услуги, да подготват истражувања и анализи за состојбата на РБН и СН во земјата, да собираат податоци и да соработуваат со институции во областа на РБН и СН. Покрај тоа, член 12 наведува дека единиците на локалната самоуправа „заедно со институциите и здруженијата подготвуваат Протокол за меѓусебна соработка за мерки за спречување и заштита од родово базирано насилство врз жени и семејно насилство во локалната заедница“. Член 15 предвидува формирање на Национално координативно тело за следење на спроведувањето на Истанбулската конвенција и резервира три места за членови од ГО кои имаат најмалку петгодишно искуство со РБН и СН. Подготвен е голем број протоколи кои треба да го регулираат придонесот и ангажманот на ГО, особено преку обезбедување услуги, но сè уште не се усвоени.[65] Покрај ова, граѓанските организации кои работат со РБН и СН исто така треба да ги почитуваат правилата што се однесуваат на ГО во Северна Македонија воопшто. Главната рамка за ова е утврдена во Законот за здруженија и фондации.[66]

[63] Во овој извештај се забележани случаи на државно финансирање (централно и локално ниво).
[64] Листа од членовите на оваа мрежа на следниов линк: https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/chlenovi-na-mrezhata/
[65] Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.14-4493/6 (27.06.2021).
[66] Закон за здруженија и фондации, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 52/2010; 135/2011; 55/2016

Сепак, до неодамна немаше формализирана и координирана соработка за заштита, превенција и гонење и казнување помеѓу невладините организации и државните/други актери. Ситуацијата сега е таква што соработката помеѓу ГО и државните актери е спорадична, неконзистентна и се случува по иницијатива на ГО, а не на државните актери. На пример, претставниците на ГО придонесуваат во работата на работните тела, локалните тела (како што се советите за превенција) итн. Сепак, ова се исклучоци, а не правило и исход на систематски пристап за вклучување на ГО. Ова дополнително се потврдува во најновите заклучни набљудувања за Северна Македонија од страна на Комитетот ЦЕДАВ, кој издаде препорака за „зајакнување на соработката со граѓанските организации и другите засегнати страни со цел идентификување и справување со ситуации на исклучување, лишување, сиромаштија и занемарување“.[67] Како што објавивме во делот за член 7, и покрај нивната обврска да го вклучат граѓанското општество во спроведувањето на активностите како што е пропишано со НАП, тоа во голема мера не беше случај во пракса. Процесот на усогласување на одредбите од Истанбулската конвенција со националното законодавство исто така нема транспарентност (на пример, процесот на измена на Кривичниот законик), како што беше дури и процесот за формирање на Националното координативно тело, кое брои три члена од ГО. Врз основа на ова, иако се направени некои првични чекори, може да се заклучи дека не постои соодветно признание, поддршка и охрабрување на работата на граѓанските организации во борбата против НВЖ на сите нивоа.

Препораки:

- Воведување системско решение за проблемот со недостаток на вклучување актери од граѓанските организации со мерките преземени во согласност со спроведувањето на членот 7 од Истанбулската конвенција.

- Предлог-закон и усвојување на сите протоколи и прописи потребни за целосно искористување на експертизата и потенцијалот за ефективна соработка, охрабрување и поддршка на граѓанските организации кои работат со РБН и СН што е можно поскоро.

Член 11 – Собирање податоци и истражување

Наодите од мониторингот и второстепеното податочно истражување откриваат дека не е постигнат голем напредок во овој поглед и покрај правните и политичките обврски. Постојат неколку национални субјекти кои собираат релевантни податоци од различен тип и длабочина. Меѓутоа, собраните податоци главно содржат информации за СН и кривични случаи кои вклучуваат физичко насилство и женски убиства. Навистина е предизвик да се најдат податоци за други видови насилство. Во моментов нема

[67] Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија* CEDAW/C/MKD/CO/6 (14.11.2018), став. 12(е).

достапни информации за каква било координирана систематска (национална) институционална поддршка за истражување во областа на сите форми на насилство опфатени со Истанбулската конвенција што ќе овозможи да се проучат нејзините основни причини и ефекти, домени и стапки на убедување, како и ефикасноста на преземените мерки за спроведување на Истанбулската конвенција. Податоците не се класифицирани според потребните параметри, а податоците од различни извори честопати се меѓусебно неспоредливи. Постојат индивидуални извештаи од официјални институции кои даваат делумен поглед на релевантните административни статистики, но предизвик е да се споредат и анализираат како комбинирани (поради различните методи за собирање податоци и/или методи на земање примероци, како и разновидните прашања поврзани со контекстот – на пример, недостаток на известување или свест за некои форми на насилство. Затоа, се чини, безбедно е да се заклучи дека севкупно земјата сè уште нема систематско собирање на расчленети релевантни статистички податоци во редовни интервали за случаи на сите форми на насилство опфатени со опсегот на Истанбулската конвенција. Комитетот ЦЕДАВ изрази загриженост во врска со недостатокот на систематско собирање податоци за случаи на РБН и негова дисагрегација од релевантни фактори.[68]

Многу од процесите што треба да придонесат за целокупната систематизација и интеграција на процесите за собирање податоци и собраните податоци за РБН, НВЖ и СН се сè уште во тек и навистина е предизвик да се најдат и потврдат официјални информации за вистинскиот статус на имплементацијата на обврски наметнати со Конвенцијата и/или други релевантни национални и стратешки и законодавни документи на ЕУ, вклучително и обврски поврзани со собирање податоци и истражување. Законот за РБН дефинира нови и подобрени обврски на одговорните субјекти за собирање податоци. Табела бр. 1 подолу дава преглед на субјектите кои имаат одговорности за собирање податоци според овој закон.

[68] За предизвиците при собирање податоци во Северна Македонија: Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија* CEDAW/C/MKD/CO/6 (14.11.2018), став. 14(е), 16(е), 22(в), 24(е).

Табела бр. 1: *Одговорности за собирање податоци согласно Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство (2021) по институција, тип на собрани податоци и референца за член*

Институција	Собрани податоци	Законска основа за обврската за собирање податоци, според Законот за РБН
Националното координативно тело за следење и имплементација на Истанбулската конвенција	Координира и следи собирање податоци за родово базирано насилство врз жени и семејно насилство според однапред дефинирани показатели	член 6, став 12
Министерство за труд и социјална политика	Собира податоци за бројот на жени жртви на родово базирано насилство и жртви на семејно насилство во системот за социјална заштита, кои се поделени по пол, пол, возраст, припадност кон заедницата, место на живеење, врска жртва-сторител, вид и број на услуги што се обезбедуваат за жртви и сторители и други податоци утврдени со закон од институциите во системот за социјална заштита и од други институции надлежни за спроведување на законот	член 17, став 8
Министерство за внатрешни работи	Собира податоци за бројот на пријавени случаи поврзани со родово базирано насилство врз жени и жртви од домашно насилство поделени по пол, род, возраст, етничка припадност, попреченост, место на живеење, врска жртва-сторител, квалификација на кривичното дело и други податоци предвидени со закон.	член 18, став 7
Министерство за здравство	Собира податоци за ситуацијата со жените жртви на родово базирано насилство и жртвите на семејно насилство кои побарале помош или интервенција преку здравствениот систем, поделени по пол, род, возраст, етничка припадност, попреченост, место на живеење, врска жртва-сторител, вид и број на услуги штом им се пружиле на жртвите и други податоци во согласност	член 19, став 8

Институција	Собрани податоци	Законска основа за обврската за собирање податоци, според Законот за РБН
	со Законот за евиденции во областа на здравството, како и да сторителите.	
Здруженија (т.е. ГО)	Спроведување на истражување и анализа за состојбата со родово базирано насилство врз жени и семејно насилство	член 24, став 3
	Собира податоци за бројот на жени жртви на родово базирано насилство и жртвите на семејно насилство за кои побарале помош и поддршка, поделени по пол, род, возраст, етничка припадност, попреченост, место на живеење, врска жртва-сторител, вид и број на услуги штом им се пружиле на жртвите и сторителите и други податоци предвидени со закон.	член 24, став 4
Синдикати	Спроведува истражување и анализа за ситуацијата со родово базирано насилство врз жени и семејно насилство, известува за случаи со родово базирано насилство врз жени, соработува со здруженија, фондации и други организации во промоцијата и превенцијата на родово базирано насилство врз жени и семејно насилство.	член 25
Судови	Воведува и води посебна евиденција за бројот на случаи на родово базирано насилство врз жени и жртви на семејно насилство, поделени по пол, род, возраст, етничка припадност, попреченост, место на живеење и домашно насилство, како што предвидува законот.	член 29, став 1
Јавен обвинител	Воведува и води специјални податоци за случаи на родово базирано насилство врз жени и жртви на семејно насилство според полот, родот, возраста, етничката припадност, попреченоста, местото на живеење и други основи, како и	член 30, став 1

Институција	Собрани податоци	Законска основа за обврската за собирање податоци, според Законот за РБН
	податоци значајни за мониторингот на ситуацијата со родово базираното насилство врз жени и семејно насилство во согласност со законот.	
Државен завод за статистика	Спроведува истражување на ниво на државата за ситуацијата со родово базираното насилство врз жени и домашно насилство. Ова истражување има за цел да обезбеди јасни информации за бројот на случаите на одредени форми на родово базирано насилство и семејно насилство според полот, родот, возраста, етничката припадност, попреченоста, географската припадност на жртвата и други важни информации за следење на ситуацијата со насилството врз жените.	член 31, став 1 и 2

Сепак, нашите обиди за мониторинг откриваат дека Министерството за труд и социјална политика, преку локалните центри за социјална работа, Министерството за внатрешни работи (преку полициските извештаи) и судовите се веројатно единствените официјални субјекти што собираат (ограничен опсег на) релевантни податоци.[69] Фактот што другите контактирани институции често ги пренасочуваа нашите барања и укажуваа

[69] Објавувањето на Европското женско лоби за Северна Македонија, финансирано од ЕУ и ОН Жени, во кое се откриваат секундарни информации за специфични случаи и типови на податоци за РБН собрани од агенциите за спроведување на законот и од социјалните центри, исто така оди во оваа насока. Овој извештај опфаќа три пошироки сегменти за насилство од интимен партнер, сексуално насилство и насилство врз мигрантки и бегалки; евидентно е дека податоците се повторно собрани од гореспоменатите МТСП и МВР. Во овој извештај стои дека:
- [насилство од интимен партнер] „Министерството за внатрешни работи (МВР) собира и објавува расчленети податоци за СН, а МТСП редовно собира податоци за СН. Се собираат судски податоци, но недостасуваат податоци за сторители на кривични дела извршени во отежнати околности на семејно насилство. Во официјалната статистика за пријавени, обвинети и осудени лица, исто така недостасуваат и податоците за жртвите. Фемицидите се невидливи во националната статистика, а моментално ги собираат само ГО преку медиумски извештаи. Достапноста и транспарентноста на собирањето податоци е постојан проблем“.
- [сексуално насилство] „МВР собира податоци за сексуално насилство само за кривични дела, а бројот на сторители кои ги извршиле злосторствата сè уште имаат многу ограничени податоци за преживеани. Националната мрежа на женски граѓански организации собра податоци за сексуално насилство за периодот од 2012 до 2017 година, прибрани од МВР и МТСП“.
- [насилство врз мигрантки и бегалки] Недостасуваат податоци за овој сегмент поради специфичната и тешката природа на миграцијата, што е разработена во извештајот. Постои референца за студија на ОН Жени за бегалската и миграциската криза во Србија и Северна Македонија, која се занимава со поврзаните предизвици на регионално ниво и конкретно информира за какви било практики за собирање податоци.
Извор: Билјана Настовска, *Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in FYR Macedonia* (Женско Лоби, 2018), https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-fyr_macedonia_report_web.pdf, 5.

кон овие институции, го потврдува тоа. За понатамошна илустрација, веб-страницата на Државниот завод за статистика споменува анкета за РБН и СН, како дел од нивните активности финансирани од ИПА II за периодот 2019-2021 година. Меѓутоа, ниту една од консултираните страни не може да даде дополнителни информации за ова. Официјалниот одговор од Државниот завод за статистика дополнително потврди дека досега немаат собирано такви податоци.[70] Јавно достапните статистички информации достапни на нивната веб-страница се прилично ограничени и не се доволно детални за да се извлечат заклучоци за случаи на РБН и НВЖ или да се проучат основните причини и ефекти, инциденции и стапките на убедување, како и ефикасноста на мерките преземени за спроведување на Истанбулската конвенција (на пример, официјалните статистички извештаи содржат информации за насилни смртни случаи од надворешни причини за смрт, пол и возраст, но нема информации за полот на сторителот).[71]

Дополнително, според член 11 од законот за РБН, „сите органи на државната управа, судовите, јавното обвинителство, единиците на локалната самоуправа и правните лица кои вршат јавни овластувања утврдени со закон“ се должни да собираат статистички и административни податоци за состојбата со РБН, НВЖ и СН врз основа на пол, род, возраст, припадност кон заедницата, место на живеење и други податоци утврдени со овој или друг закон и во согласност со одредбите од Законот за заштита на личните податоци. (член 28, став 1). Законот за РБН понатаму се однесува на националната платформа за интероперабилност – Македонската информациска магистрала (МИМ), која веќе постоеше пред да се донесе законот за РБН. МИМ е предвидена како платформа за директна размена на податоци, со која МТСП ќе работи секојдневно (член 28, став 2) и 3). Меѓутоа, во отсуство на воспоставен протокол, собирањето и размената на податоци може да се оценат, во најдобар случај, како дискутабилни.

Според Конвенцијата, анкетите базирани на населението треба да бидат национално поддржани и да се спроведуваат во редовни интервали, но до денес тоа не е случај во Северна Македонија. Сепак, женски организации (или приватни истражувачки компании), со средства од странски донатори, сè уште ги спроведуваат анкетите базирани на населението за проценка на распространетоста и трендовите во сите форми на насилство опфатени со опсегот на Конвенцијата, како и други важни истражувања во оваа област. Токму затоа не може да се смета дека државата членка ја исполнува својата обврска согласно член 11(2). Единствената статистички репрезентативна анкета на национално ниво за насилство врз жените што излезе

[70] Добивме едно кратко: „Не“ без никакви детали за можните идни планови за собирање податоци за РБН и СН. Дополнителни консултации со претставниците на Државниот завод за статистика потврдуваат дека ова истражување било планирано и одложено двапати поради итни прашања поврзани со националниот попис и пандемијата со COVID-19.

[71] Државен завод за статистика, *Соопштение: До населението – Насилната смрт во Република Северна Македонија, 2018*; достапно на: https://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.24_mk.pdf

неодамна беше анкетата предводена од ОБСЕ „Безбедност и благосостојба на жените“, спроведена во 2018 година и објавена во 2019 година.[72]

Дополнително, првото издание на Индексот за родова еднаквост на Северна Македонија[73] останува празно кога станува збор за РБН и НВЖ бидејќи нема официјални податоци за тоа какви случаи преовладуваат на национално ниво, за сериозноста и за известувањето за периодот на кој се однесува овој Индекс (т.е. за 2015 година) Има простор за подобрување во овој поглед и во новото издание на Индексот за родова еднаквост ќе бидат вклучени информации за РБН/НВЖ од студијата *Благосостојбата и безбедноста на жената* (Wellbeing and Safety of Women) предводена од ОБСЕ и ФРА.[74] Следниот Индекс за родова еднаквост ќе биде подготвен во текот на 2021 година. Повиците за експерти за собирање податоци и за составување на индексот беа објавени за време на пишувањето на овој извештај.[75]

Исто така, Народниот правобранител треба да собира податоци за РБН и НЦЖ, како што е споменато во Годишниот оперативен план на Министерството за правда. Меѓутоа, минатите истражувања и интервјуа[76] откриваат дека нивниот примарен фокус е на правата на децата и осудените лица (вклучително и осуденичките). Нивниот годишен извештај не открива никакви детали за бројот на случаи и видови насилство, односно само квалитативно ги третира главните проблеми со кои се соочуваат жените, мажите и децата преку анализирање на поединечните случаи и жалби што ги добива Народниот

[72] Целосните резултати се објавени на веб-страницата на ОБСЕ. Ова е првото репрезентативно истражување спроведено во Југоисточна Европа или Источна Европа за да обезбеди споредливи податоци во целиот регион (и со истражувањето на ФРА спроведено во ЕУ во 2014 година) и ги опфаќа родовите ставови и искуства на жените од малцинските групи. Целта беше да се воспостави основна линија и да се обезбедат силни податоци со цел да се развијат посеопфатни политики, стратегии, програми и активности засновани на докази за спречување и борба против НВЖ. Истражувањето ги опфаќа сите форми на насилство преку различни модули (вклучително и искуства поврзани со конфликти) и ги истражува искуствата на насилство меѓу репрезентативен примерок од 1910 жени на возраст од 18-74 години, вклучувајќи 496 жени од албанска етничка припадност. Се засноваше на повеќестепен, раслоен, случаен примерок. Линк до целосната студија: OSCE, Well-Being and Safety of Women (ОБСЕ, 2019), https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/419264_1.pdf.

[73] Марија Башевска, *Индекс на родова еднаквост*, (Министерство за труд и социјална политика, Европски институт за човекови права, Државен завод за статистика и ОН Жени, 2019) http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2019/Gender%20Index_MK_01.pdf.

[74] OSCE, Well-Being and Safety of Women – North Macedonia (ОБСЕ, 2019), https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/419264_1.pdf.

[75] Сепак, треба да се додаде дека повикот беше отворен само три работни дена поделени со викенд и државен празник. Повикот е достапен на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/огласи%20марија/оглас%20за%20ангажирање%20на%20експерт%20за%20прибирање%20и%20обработка%20на%20податоци%20за%20Националниот%20индекс%20на%20р.е.во%20С.М.%20за%202021..PDF.

[76] Секундарната анализа на податоците, со цел да се воспостави контекст за студијата за благосостојба и безбедноста на жените предводена од ОБСЕ, вклучи клучно експертско интервју со Заменичката на народниот правобранител, каде таа јасно изјави дека тие се занимаваат само со случаи со деца и осудени лица и немаат фокусна точка на родово базираниот елемент, која конкретно би се занимавала со овој тип случаи и информации. Исто така, беше објавено дека Народниот правобранител планира да спроведе истражувачка студија и да собере податоци од даватели на административни податоци, но до денес нема достапни информации дали студијава е завршена. Извор: Набљудувачот што ги достави овие информации беше клучен виш истражувач за оваа студија за Северна Македонија и Косово. Вклучените податоци се од клучното интервју на експерти спроведено во јуни 2016 година, кое накратко се споменува во горенаведената студија предводена од ОБСЕ.

правобранител во текот на целата година. Последниот јавно достапен извештај датира од 2019 година.[77] Кога станува збор за РБН и НВЖ, треба да се забележи дека Народниот правобранител главно ги образложува жалбите за заштита од СН поднесени претежно од жени жртви, со фокус на децата како индиректни жртви. Народниот правобранител исто така ја нагласува и практичната дисфункција на претходно формираното Национално координативно тело против семејно насилство, формирано според законот за СН од 2014 година, пред неколку години.[78]

Според Годишниот оперативен план на Министерството за правда[79] за имплементација на вториот НАП за имплементација на Резолуцијата 13/25 на ОН „Жени, мир и безбедност“ (2020-2025) за 2021 година, две различни истражувачки студии поврзани со РБН/НВЖ се земени предвид: (1) Народен правобранител истражување за СН и НВЖ – анализа на податоци што ги вклучува пријавените случаи на НВЖ и (2) анализи кои се дел од годишниот извештај за имплементација на Законот за бесплатна правна помош за 2020 година. Нема јавно достапни информации дали започнале споменатите истражувачки активности и последниот објавен извештај на веб-страницата на министерството се однесува на 2019 година.

Покрај тоа, нивниот Оперативен план за имплементација на Акциониот план за имплементација на Истанбулската конвенција 2018-2023[80] не вклучува никакви планирани активности поврзани со истражување и собирање податоци. Ниту еден од оперативните планови на ова министерство не дава доволно детали за да се извлечат понатамошни заклучоци и тие немаат клучни информации за буџетирање, односно немаат конкретни буџетски распределби, само нејасни референци за извори од јавниот буџет. Кога станува збор за буџетирање, мнозинството одговорни субјекти покажуваат слично однесување во своите документи за известување и планирање.[81]

Граѓанските организации (ГО) можат да дејствуваат како важен извор за информации за случаите и распространетоста на РБН и НВЖ преку своите соодветни извештаи во сенка и анализи на правни постапки и случаи или преку својата евиденција за обезбедени услуги (во случај на обезбедување услуги на жртви на РБН и НВЖ). На пример, петтиот извештај „Женските права на Западен Балкан“ (Women's Rights in the Western Balkans)

[77] Народен правобранител, Annual Report on the Degree of Provision, Respect, Advancement and Protection of Human Rights and Freedoms 2019 (2020) [Годишен извештај за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права 2019], http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2019/GI-2019-Ang.pdf

[78] Ibid, 22.

[79] Министерство за правда, Годишен оперативен план на Министерството за правда за 2021, https://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/MP%20Operativen%20Plan%20za%202021%20%20R%2013%2025%20R.PDF

[80] Министерство за правда, Оперативен план за 2021 година за спроведување на Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023 (Министерство за правда, 2021) https://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/%D0%9D%D0%90%D0%9F%20%D0%93%D0%A0%D0%95%D0%92%D0%98%D0%9E%202021.PDF

[81] До завршувањето на извештајот во сенка, не добивме одговори на барањата за пристап до информации од јавен карактер за дополнително елаборирање/побивање на некои од овие точки.

објавен од фондацијата „Квина тил Квина“, која ја следи состојбата со правата на жените во шест земји во регионот, заклучува дека нема доволно податоци за санкционирани случаи во земјите на Западен Балкан и дека фемицидите не се признаваат како посебна форма на убиство. Во речиси сите земји опфатени со овој извештај, женските граѓански организации се единствените субјекти кои собираат податоци за убиствата како резултат на родово базирано насилство.[82] Табела бр. 2 подолу дава краток преглед на некои од клучните и активни граѓански организации кои собираат податоци за РБН и НВЖ преку различни сегменти.

Табела бр. 2: ГО што собираат податоци за РБН и НВЖ

ГО/Мрежна на ГО	Собрани податоци
Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство	Годишни извештаи за фемициди што вклучуваат медиумски извештаи од 2020[83] година и други публикации и ад хок студии, како на пример нивната студија за опсег во Различните форми на сексуално насилство.[84]
Здружение ЕСЕ	Годишни извештаи за трошоците и квалитетот на пристапот до правда за жените кои претрпеле семејно насилство.[85]
Реактор – Истражување во акција	Студии за опсег што ги разгледуваат трендовите и промените во манифестацијата на насилство и перцепциите за безбедност во јавните простори во име на жените и девојките.[86]
ХЕРА	Годишните извештаи нудат некои општи информации за РБН и СН и тие можат да се користат како извори на информации за ранливите групи. На пример, нивниот последен извештај укажува дека девојки и жени со попреченост имаат поголема

[82] Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2021), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf

[83] Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, *Анализа на случаи на фемициди – убиства на жени во Република Македонија* (2018), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/Femicidi-mk.final_.pdf.

[84] Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, *Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство во Р.Македонија* (2017), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/studija-za-seksualno-nasilstvo-vo-rm-1.pdf

[85] Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените, *Cost and Quality of Access to Justice for Women who Suffered Domestic Violence, 2020* (2020), http://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/Cost%20and%20benefit%20analysis%20domestic%20violence%202020.pdf

[86] Реактор – Истражување во акција, *Gender-Based Violence in Public Spaces in Skopje* [Родово базирано насилство на јавните места во Скопје] (Реактор – Истражување во акција, 2020), https://reactor.org.mk/en/publication-all/gender-based-violence-in-public-spaces-in-skopje/.

ГО/Мрежна на ГО	Собрани податоци
	веројатност да доживеат родово базирано насилство и да страдаат подолг временски период, врз основа на студија спроведена во јавниот објект Бања Банско.[87]
Хелсиншки комитет за човекови права	Некои информации може да се добијат преку нивните различни извештаи и анализи поврзани со случаи на правна помош, особено за дискриминација (вклучително и интерсекционална дискриминација).
Национален совет за родова рамноправност (НСРР)	Студија за СН со наслов „Конечен извештај: информирање и собирање податоци од жртви на родово базирано насилство и мониторинг и препораки за унапредување на локалните политики за поддршка и заштита на жртвите на родово базирано насилство.[88]
ХОПС	Податоци за РБН врз кориснички на дрога.[89]
Коалиција Маргини	Документирани случаи на насилство поврзани со сексуалните и здравствените права на маргинализираните заедници (тука се вклучени лезбејките, сексуалните работнички и транс жените),[90] сексуално и домашно насилство врз деца.[91]

[87] ХЕРА, *2020 Annual Report - Supporting the Vulnerable in Times of Crisis, Protecting the Social and Reproductive Rights!* [Годишен извештај – Поддршка на ранливите во време на криза, заштита на социјалните и на репродуктивните права!] (ХЕРА, 2020), https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2021/06/Godishen-izveshtaj-za-2020-godina_en-web.pdf, 21.

[88] НССР, *Финален извештај, Информирање и собирање податоци од жртви на родово засновано насилство и Мониторинг и препораки за унапредување на локалните политики за поддршка и заштита на жртвите на родово засновано насилство* (2014), http://www.sozm.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=196%3A2014-12-03-13-34-03&catid=16%3A2013-03-12-20-31-54&Itemid=43&lang=en.

[89] ХОПС, *Родово базирано насилство врз жените кои употребуваат дроги* (ХОПС, 2021), https://hops.org.mk/wp-content/uploads/2021/06/hops-5.pdf.

[90] Податоци собрани од годишните извештаи на Коалиција Маргини, достапни на: http://coalition.org.mk/publikacii/izvestai

[91] Лина Ќостарова Унковска, *Имаме ли победник? Родови нееднаквости во здравјето и животните перспективи на адолесцентите од Северна Македонија*, (Коалиција Маргини, 2020), http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2020/10/margini_rodovi-neednakvosti_2020_final.pdf

Постојат и други важни здруженија и граѓански организации кои собираат различни дата сегменти за РБН/НВЖ или на редовна основа (главно ГО даватели на услуги) или преку ад хок анкети кои се однесуваат на специфични форми на насилство. Експертски извори посочуваат голем број помали или тесно фокусирани ГО како светли примери во областа на собирање податоци за СН и РБН и кои се залагаат за овие проблеми. Тие вклучуваат организации како: ЕХО Штип и нивните партнерски организации, кои направија анализа во врска со жртвите на СН и бесплатна правна проценка за Штип и Струмица, потоа локални засолништа и советодавни центри, кои се дел од граѓански организации како ХЕРА, ХОПС, НВО Антико, Здружение на жени на Свети Николе и други. Меѓутоа, потребни се дополнителни истражувања за да се обезбеди поконкретен и информиран фидбек за целокупната состојба на работите поради недостаток на ажурирани информации на нивните веб-страници и дигитални информативни канали, како и фактот дека постои големо фрагментирано тело од разни што бараат понатамошни споредби, консолидација и верификација на наодите, со цел да се обезбеди сеопфатен и сигурен увид.[92]

Што се однесува до видот на податоците и дали/како се расчленети (по пол, возраст, тип на насилство, како и односот на сторителот кон жртвата, географската локација и сите други фактори што се сметаат за релевантни, како на пример попреченоста), субјектите што беа исконтактирани не дадоа доволно информации за време на мониторингот за да потврдат дали податоците се правилно расчленети и дали институциите ги решиле претходните предизвици во собирањето податоци (на пример, врз основа на претходните наоди, полициските записи не ја вклучуваат врската помеѓу жртвата и сторителот; сепак, одговорот што го добивме од ресорното Министерство, кој содржеше општ линк до нивната веб-страница каде што требаше да се прикачат вистинските извештаи и извори, не дава доволно информации за да заклучиме дали ова е решено).

Јавно достапните извори и претходните информации укажуваат дека сè уште постои значителен недостаток на редовно објавени и расчленети податоци на многу различни нивоа, а кога станува збор за повеќекратни и меѓусебни нееднаквости и маргинализирани групи, официјалните податоци речиси и да не постојат. За да ја илустрираме сериозноста на ситуацијата со податоците за РБН/НВЖ, можеме да ја земеме веб-страницата на МТСП за пример. Ова министерство треба редовно да ја пријавува ситуацијата за РБН/НВЖ или семејно насилство преку своите неделни извештаи во кои се сумирани информациите за социјалните центри за пријавените случаи низ целата земја. Сепак, објавените информации се наизменични и застарени и воопшто не се во согласност со законските барања и обврски наметнати со новиот Закон или НАП за спроведување на Истанбулската конвенција – нивниот извор на интернет

[92] Покрај методолошките ограничувања, забележани во Воведот на овој извештај, целокупната пандемија на COVID-19 веројатно влијаеше врз овој недостаток на ажурирани информации и тоа не само во случајот на ГО, туку и во случајот со споменатите институции.

страницата посветен на неделното известување за семејното насилство содржи само два неделни извештаи од мај и јуни 2020 година.[93]

Достапните информации и експертски извори со коишто се консултиравме укажуваат дека има многу простор за подобрување што треба да се очекува откако ќе се имплементира новиот закон. Воспоставувањето механизам за следење на имплементацијата на НАП (т.е. формирање национално координативно тело) е од клучно значење за подобрување на системот за собирање податоци за РБН и НВЖ за и квалитетот на собраните податоци.

Информациите за собирање податоци и објавување на национално ниво не се најубедливи. Последниот извештај во сенка за напредокот на Р Северна Македонија во спроведувањето на Националниот акциски план за имплементација на Истанбулската конвенција, издаден од Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство,[94] не открива никакви информации за собирање податоци и видот на податоци собрани од релевантните субјекти. Истото важи и за индексот за родова еднаквост, кој ги исклучува РБН/НВЖ поради недостаток на собрани и јавно достапни податоци. Првенствено, овој случај е поради тоа што сè уште нема униформиран систем за собирање податоци и сите процеси што го регулираат и дефинираат сè уште се во тек.

Националниот акциски план за имплементација на Истанбулската конвенција предвидува воспоставување методологија за унифицирано собирање и обработка на податоци од институции и организации кои обезбедуваат директна поддршка за жртвите од сите форми на насилство. Во доменот на превентивни активности и дејствија се предвидува и зголемување на улогата на Народниот правобранител во следењето фемициди – убиства на жени, односно воспоставување механизам за набљудување фемициди. Сепак, одговорното координативно тело неодамна се формира. Генерално гледано, нема позитивно поместување во оваа област.

Можеме безбедно да заклучиме дека воопшто не е исполнета предвидената норма за национално собрани, јавно достапни, детални и правилно распределени статистички податоци. Постојните информации малку ја начнуваат темата за РБН и НВЖ и главно се занимаваат со семејното насилство како феномен, но ретко или речиси никогаш со било каква друга форма на РБН и НВЖ. Она што исто така е важно да се спомене е дека виталните информации за случаите за СН и НВЖ што не стигнале до судовите (отфрлени од обвинителот пред каква било правна постапка) може да бидат целосно недостапни, а се значајни зашто можат да фрлат светло врз податоците за случаи на РБН и НВЖ и да дадат значаен аналитички контекст што дополнително ќе ја разјасни ситуацијата за РБН

[93] Веб-сајтот на МТСП има страница посветена на информации за тоа каде може да се пријави семејно насилство (последно посетување на 7 и 28 јуни и на 15 јули 2021). До завршувањето на овој извештај не добивме информации од МТСП за дополнителните податоци што ги побаравме.

[94] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf

и НВЖ во Северна Македонија. Недостатокот на институционален одговор на нашите барања за информации од јавен карактер и неодамнешните промени во националното законодавство (и недовршените процедури за изработка на подзаконски акти) придонесува до тешко изведување информирани заклучоци за моменталната состојба со собирање податоци на национално ниво.

Покрај горенаведеното, и дел од следните јавно финансирани агенции собираат некакви податоци за РБН и НВЖ (главно за СН):

- Агенции за спроведување на законот/кривични и граѓански правосудни служби: полицијата и судовите собираат податоци за пријавените и обработени случаи, но нема достапни информации за други органи за спроведување на законот, како што се обвинителските служби, затворите и службите за условна казна.
- Служби за здравствена заштита (на пример: лекари, служби за несреќи и итни случаи, болници) – нема информации дали овие субјекти собираат податоци за РБН/НВЖ и какви се форматот и длабочината што ги следат.
- Социјалните услуги, социјалната помош и специјализираните служби за жртви (државни и невладини организации) собираат информации за извештаите и случаите за РБН/НВЖ, кои првенствено се фокусираат на СН како највообичаен вид на РБН/НВЖ, за кои всушност веќе е известено до одреден степен.
- Другите официјални тела со мандат за собирање податоци, како што е Државниот завод за статистика (ДЗС), не откриваат информации за собирање податоци за РБН/НВЖ и според нивниот официјален одговор, ДЗС не собира никакви податоци за РБН/НВЖ.

Врз основа на достапните информации и консултации со експертски ГО, постои очигледен недостаток на конкретни информации кога станува збор за РБН и силно барање за поголема транспарентност и подобро систематски организирани извори и механизми на податоци. И покрај сите напори на ГО за застапување, ова останува статус кво дури и во 2021 година.

Поради недостаток на транспарентни јавни извори и детален и навремен институционален одговор, граѓанските организации сè уште се сметаат за главен извор на информации за административните податоци за РБН/НВЖ. Најновиот регионален извештај на фондацијата „Квина тил Квина“, составен со поддршка од локалните граѓански организации и посветен на жените во политиката, родово базираното насилство и безбедноста на бранителките на човековите права во Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија, ја сумира ситуацијата со РБН/НВЖ и дава целокупна статистика од агенциите за спроведување на законот и давателите на социјални услуги за периодот 2015-2020 година.[95] Активностите и истражувањата финансирани од донатори или засновани на проекти сè уште

[95] Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf, 65.

претставуваат замена за очекуваните јавно финансирани иницијативи, кои не можат да се најдат, па дури и во областа на собирање податоци за РБН и НВЖ.

На крај, став 4 од член 11 ја содржи обврската за осигурување дека собраните информации се достапни за јавноста. Иако признаваме дека партиите имаат малку удел во одредување на формата и начинот, како и видот на информациите што треба да се ставаат на располагање, во моментов Северна Македонија очигледно не е во согласност со целокупните обврски од член 11, како ни со став 4.

Препораки:

- Спроведување во редовни интервали национално поддржани анкети базирани на населението со цел да се процени распространетоста и трендовите на сите форми на насилство опфатени со Истанбулската конвенција.

- Зголемување на капацитетот и имплементацијата на законодавните одредби со кои се наложува собирање податоци за РБН и НВЖ според законот за РБН.

- Подобрување на методите и постапките за собирање податоци што веќе се воспоставени, особено во однос на расчленувањето податоци, со цел да се овозможи собирање податоци за сите форми на насилство опфатени со оваа Конвенција за да се проучат нивните основни причини и ефекти, инциденциите и стапките на осуда, како и ефикасноста на преземените мерки за спроведување на оваа Конвенција.

- Обмислување систематско собирање податоци, собирање и објавување правила и практики и редовно распределување државни финансии за таа цел.

- Развивање и усвојување протокол за собирање податоци и размена на податоци за Македонската информациска магистрала.

III – ЗАШТИТА И ПОДДРШКА

Член 20 – Општи услуги на поддршка

Голем број општи услуги за поддршка се обезбедуваат преку јавните институции. Главните јавни институции што ги обезбедуваат овие услуги се:

- Центри за социјална работа: 30 центри во 30 општини, 36 експозитури на центрите за социјална работа во 36 општини (од 80 општини) и еден Институт за социјални работи.[96]

  Законот за социјална заштита[97] обезбедува правна основа за неколку видови финансиска помош за социјално загрозени лица. Поконкретно,

[96] Список на центри за социјална работа, *Агенција за заштитна на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер*, https://aspi.mk/imateli/362/

[97] Закон за социјалната заштита, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр.: 104/2019; 146/2019; 275/2019; 302/2020; 311/2020; 163/2021.

минималниот гарантиран приход (кој зависи од членовите на семејството) е главниот тип на финансиска помош што може да се добие. Предвидени се и други видови финансиска помош за лица со различни видови на попреченост, семејства со еден родител итн. Овој закон обезбедува и правна основа за финансиска помош за домување (член 27). Овој додаток се однесува на сите лица кои не се финансиски и економски стабилни и кои се корисници на минимален загарантиран приход и за лице кое имало статус на дете без родители и било без родителска грижа до 18-годишна возраст, па сè до 26-годишна возраст. Согласно истиот закон, член 62 им обезбедува на жртвите на СН еднократна парична помош до 15.000 денари за обезбедување итна заштита и нега и до 12.000 денари за здравствена заштита и медицински третман.

- Агенција за вработување[98]

  Агенцијата за вработување на РСМ обезбедува Активни програми и мерки за вработување преку годишните Оперативни планови (2015-2020). Иако овие документи ги препознаваат жените жртви како ранлива група, предложените мерки не се прилагодени на индивидуалните потреби или жртвите и се создадени за општи категории на социјално загрозени лица. Покрај тоа, недостатокот од координација помеѓу Агенцијата за вработување и локалните центри за социјална работа, заедно со фактот дека во пракса жртвите на СН не се регистрираат посебно како такви, резултира во лошо насочување на овие мерки за жртвите на СН.[99]

- Здравствени установи: 14 општи болници, 29 болници, 11 центри за јавно здравје, 32 клиники и клинички центри, 9 специјални болници, 3 институти и 3 психијатриски болници.[100]

  Жените жртви на РБН и СН се ослободени од обврската да платат партиципација за здравствени услуги. Иако ова право е регулирано со Законот за здравствена заштита, сепак не се спроведува. За да се постигне ова право, жртвата мора да биде осигурена во јавните здравствени установи. Дополнително, сите специјализирани третмани бараат партиципација од корисниците, така што без оглед на статусот на здравствено осигурување, жените жртви се должни сами да ги покријат овие трошоци. Покрај тоа, ако немаат здравствено

[98] Официјален веб-сајт на Агенцијата за вработување: https://av.gov.mk/pocetna.nspx.
[99] Интервју со претставник од Агенција за вработување изведено од набљудувач на извештај во сенка.
[100] Список на здравствени установи, *Агенција за заштитна на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер*, https://aspi.mk/imateli/5/

осигурување, тие мора да го покријат вкупниот износ на обезбедената здравствена услуга.[101]

Во следните неколку делови даваме дополнителни детали за достапните општи услуги за поддршка. Се фокусираме на: социјална помош, домување, правна помош и бесплатна правна помош, психолошка поддршка, вработување и здравствени услуги.

а. Социјална помош

Законот за социјална заштита (2019) предвидува еднократна финансиска помош за жртви на СН до 12.000 денари (200 евра) (трошоци за здравствена заштита) или до 15.000 денари (250 евра) (трошоци за домување). И за двата вида помош критериумите во законот не се доволно дефинирани „што им остава простор на социјалните работници слободно да одлучат колкава сума ќе добие жртвата, односно да доделат многу помал износ од максимално утврдениот или воопшто да не ѝ доделат, ако жртвата е вработена и има просечен месечен приход“.[102] И двата вида на помош не можат да се сметаат за соодветни за да се задоволат непосредните и итните потреби на жртвите на РБН, камоли, пак, за повеќе. Финансискиот надоместок за здравствена заштита би бил доволен само ако жртвите на СН се ослободени „од партиципација за здравствени услуги поврзани со насилство и обезбедени им се бесплатни прегледи на неосигурените жртви“,[103] што во моментов не е така.

НАП предвидува активности што треба да доведат до унапредување на пристапот до правата за придобивки од социјално осигурување. Сепак, жртвите на РБН не се посебно признати како категорија за многу од овие придобивки. Уште поважно е тоа што за жртвите на РБН не е експлицитно споменато дека имаат право на гарантиран минимален приход (категориите експлицитно споменати вклучуваат лице кое не е во состојба да работи поради интелектуална попреченост, физичка попреченост, ментална болест или поради трајни промени во здравствениот статус). Згора на тоа, државата не обезбедува други видови финансиска поддршка за жените жртви на СН кои избегале од насилната средина што ќе им овозможат да обезбедат стабилно домување и други потреби за егзистенција за себе и за своите деца.[104]

б. Домување

Законот за социјална заштита обезбедува правна основа за обезбедување додаток за домување за сите лица кои не стојат добро материјално или со домувањето и се корисници на гарантирана минимална помош и за лица кои до 18-годишна возраст

[101] Список на дисперзирани одделенија на центрите за социјална работа, *Министерство за труд и социјална политика*, https://www.mtsp.gov.mk/disperzirani-oddelenija-na-centrite-za-socijalna-rabota.nspx.
[102] Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, *Baseline research: existing rehabilitation and integration services provided at the local level in Republic of North Macedonia* [Основно истражување: постојни услуги за рехабилитација и интеграција обезбедени на локално ниво во Република Северна Македонија] (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/01/Baseline-research-design-eng-1.pdf, 9.
[103] Ibid.
[104] Ibid.

имале статус на деца без родители и родителска грижа (дури и по престанокот на старателството, до максимум 26 години). Сепак, повеќето жени жртви на насилство кои во моментов се изложени на ризик да станат бездомнички кога ќе ја напуштаат насилната средина, не ги исполнуваат законските услови за да се стекнат со ова право. Па така, станбеното прашање мора да го решат со еднократната финансиска помош до 15.000 денари (околу 250 евра) за итна заштита и нега.

Според Законот за домување, критериумите за стекнување бесплатни станови се ниските примања, младите луѓе што се истакнуваат во одредени области, младите брачни парови, самохраните родители, пензионерите над 60 години кои не поседуваат стан и други категории на социјално загрозени луѓе (член 91). Меѓутоа, и овој закон не ги вклучува жртвите на РБН како посебна категорија со право на бесплатно домување. Државата не обезбедува други видови финансиска поддршка за жените жртви на семејно насилство кои избегале од насилната средина и имаат финансиски трошоци како кирија и трошоци за надоместок.

Неодамнешниот повик за социјално домување објавен од Владата на Северна Македонија[105] експлицитно не ги вклучува жртвите на РБН како подобни кандидати за социјално домување. Кандидатите што ги исполнуваат условите се идентификувани како деца без родители/родителска грижа, лица кои користат минимално социјално осигурување, лица погодени од природни катастрофи, лица со посебни потреби, Роми и самохрани родители.

Со поддршка од Град Скопје, во март 2020 година Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство формира отворена куќа за сместување во која се сместуваат жени жртви на насилство со своите деца и добиваат поддршка со цел да се постигне нивна целосна реинтеграција и рехабилитација.[106] Оваа услуга обезбедува отворено или транзитно домување од моментот кога жените жртви и нивните деца ја напуштаат насилната средина до целосното интегрирање во општествениот живот. Исто така, се обезбедува психолошка поддршка и советување, како и помош при вработување преку промоција на работни вештини и образование. Овој модел на домување се спроведува со директна поддршка на социјален работник кој обезбедува социјални услуги и советување за жртвата да може да си ги оствари своите социјални права и се поврзува со други специјализирани услуги за жени жртви на насилство, помага во обезбедувањето општи услуги во областа на социјалната и здравствената заштита и заштитата на децата и обезбедува индивидуална програма за реинтеграција и рехабилитација на жртвите кои ќе живеат во куќата.

---

[105] Влада на Северна Македонија, „Оглас за распределба на 37 социјални станови во Струмица“, *Официјален веб-сајт на Владата на Северна Македонија*, https://vlada.mk/node/25007. Иако овој повик е наменет за Струмица, нашите набљудувачи имаат информации дека се однесува на неколку општини во Северна Македонија.

[106] Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, *За прв пат во Западен Балкан се отвори куќа за отворено домување за жени жртви на семејно насилство* (10.03.2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/10-03-2020-soopshtenie-za-mediumi-za-prv-pat-vo-zapaden-balkan-se-otvori-kuka-za-optvoreno-domuvane-za-zheni-zhrtvi-na-semejno-nasilstvo/.

в. Правна помош

НАП предвидува жртвите на семејно насилство да бидат вклучени во Законот за бесплатна правна помош како корисници на бесплатна правна помош. Во 2019 година, со донесувањето на Законот за бесплатна правна помош, жртвите на СН беа воведени како посебна категорија корисници на бесплатна правна помош. Овој закон обезбедува правна помош во постапките за заштита од насилство, развод и други правни потреби, но за овие постапки висината на приходот исто така се проценува при носењето одлуки. Според член 20 од Законот за бесплатна правна помош, треба да се обезбеди секундарна правна помош без да се утврди финансиската состојба, доколку барателот е сместен во згрижувачко семејство, станбена единица за организиран живот со поддршка или во институција за социјална заштита, со одлука на Центарот за социјална работа или доколку барателот треба да покрене постапка и да учествува во постапка за изрекување привремени мерки за заштита од СН пред надлежен суд.

Барателот на бесплатна правна помош треба да достави потврда дека е регистриран како жртва на СН. Во пракса, ова носи предизвици од две главни причини. Прво, ниту законот не го одредува форматот, ниту органот надлежен за издавање на овој сертификат. Второ, центрите за социјална работа, каде што жртвите на РБН и СН можат да пријават насилни случаи, често одбиваат да издадат таков сертификат во кој се вели: „Не е докажано“ дека некој е жртва на СН. Според најновите заклучоци на ЦЕДАВ, ова е причина за загриженост. [107]

Бесплатната правна помош е од клучно значење за жените кои преживеале насилство бидејќи судските и административните постапки се често долги, сложени и скапи, а на жртвите им е потребна правна помош за да можат да ги остварат своите права. Во пракса, овој вид на услуги се обезбедува најмногу преку ГО, но и преку центрите за социјална работа. Според достапните информации, во моментов има 14 невладини организации кои им обезбедуваат бесплатни услуги за правна помош на жените жртви на насилство.[108] Во моментов, бесплатна правна помош најчесто се обезбедува во случаи на СН. Жените жртви на насилство не се конкретно дефинирани како корисници на бесплатна правна помош, но тоа зависи од нивната финансиска состојба, односно дали им се загрозени условите за да се издржуваат себеси и членовите на семејството со коишто живее и исполнувањето на други услови. Единствената позитивна страна за жртвите на СН, но не и за жртвите на НВЖ, е тоа што приходот на лице кое бара бесплатна правна помош може да се процени индивидуално доколку постојат спротивставени семејни интереси во спорот за којшто се бара бесплатна правна помош (Член 12(5)).

[107] Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија CEDAW/C/MKD/CO/6* (14.11.2018), став 13(а).
[108] Министерство за правда, *Регистар на здруженија за бесплатна правна помош*, https://www.pravda.gov.mk/bpp.

г. Психолошка поддршка

Во врска со обезбедувањето специјализирани советувалишта за жртви на семејно насилство, Министерството за труд и социјална политика воспостави 2 советувалишта за жртви во главниот град – Скопје и 7 центри во Тетово, Прилеп, Битола, Охрид, Кавадарци, Штип и Куманово, со кои управуваат центрите за социјална работа.

д. Вработување

Услугите и мерките за поддршка при вработување не се развиени на начин да бидат прилагодливи на индивидуалните потреби на жртвите[109] и на реалноста дека жртвите на СН често функционираат како семејства со самохрани родители, особено во ситуации кога има едно или повеќе малолетни деца (предучилишна возраст) (што често резултира со потреба од пофлексибилни работни ангажмани до кои е тешко да се дојде). Тие исто така се ограничуваат и не се достапни за сите жени и обично не ги земаат предвид условите за развој (односно следење на ситуацијата и прилагодување на постојните или предлагање нови мерки).[110]

Жртвите на СН се дел од целните групи на оперативните планови и активните мерки на државата за вработување (како што се условени трансфери на готовина, обука на работно место или субвенционирано вработување).[111] Сепак, ова е можност само за жените жртви на СН и само за граѓаните регистрирани во Агенцијата за вработување како активни баратели на работа.[112] Овие политики не го опфаќаат неактивното население составено претежно од жени (54 % според Државниот завод за статистика). Ова дополнително ја игнорира реалноста на жените од руралните области и етничките заедници кои најчесто се третираат како економски неактивни.[113] Исто така, програмите за самовработување не се прилагодени во однос на нивото и видот на поддршка што се обезбедува за предвидените потреби на жртвите од РБН и СН.[114] Генерално, ситуацијата и положбата на жртвите на РБН и СН не се земаат предвид ни кога станува збор за

[109] Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, *Препораки за унапредување на можностите за вработување на жени жртви на семејно насилство* (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/12/Operativni-planovi-web.pdf.

[110] Ibid.

[111] Ibid.

[112] Закон за вработувањето и осигурување во случај на невработеност, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/1997; 4/1998; 14/1999; 25/2000; 101/2000; 50/2001; 7/2002; 25/2003; 37/2004; 4/2005; 50/2006; 29/2007; 88/2007; 102/2008; 161/2008; 162/2008; 50/2010; 88/2010; 171/2010; 51/2011; 86/2011; 11/2012; 80/2012; 114/2012; 39/2014; 44/2014; 44/2014; 113/2014; 56/2015; 129/2015; 147/2015; 154/2015; 27/2016; 119/2016; 21/2018; 113/2018; *Службен весник на Република Македонија*, бр. 124/2019; 103/2021.

[113] Министерство за труд и социјална политика, *Национална стратегија за вработување на Република Македонија 2016-2020*, https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Nacionalna%20Strategija%20za%20Vrabotuvane%20na%20Republika%20Makedonija%20za%20Vlada%2016102015.pdf.

[114] Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, *Препораки за унапредување на можностите за вработување на жени жртви на семејно насилство,* (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/12/Operativni-planovi-web.pdf.

зголемената потреба за поддршка и советување од трети лица (како што се лица што даваат социјални услуги).[115]

ѓ. Здравствени услуги

Член 51 од законот за РБН ги пропишува обврските на здравствените институции. Повеќето од нив се непосредни обврски и вклучуваат итни медицински прегледи и третман, документација за повреди и собирање докази за повреда на телесниот и психолошкиот интегритет, издавање медицинска документација за документираните повреди, вклучувајќи јасни описи, информирање на жртвите за нивните права и постапките за заштита и достапните услуги за помош и поддршка, како и други мерки. Може да се додели финансиска поддршка за здравствена заштита за жртвите на СН да можат да ги задоволат итните потреби бидејќи тие се ослободени „од партиципација за здравствени услуги поврзани со насилство и обезбедени им се бесплатни прегледи на неосигурените жртви“,[116] што во моментов не е така.

НАП бара жртвите од РБН да бидат вклучени во Програмата на Министерството за здравство за мајки и деца и во Програмата за откажување од партиципација до крајот на 2018 година. Ова беше само делумно спроведено бидејќи првата програма беше изменета, но не и втората. Програмата за заштита на мајките и децата за 2019 година вклучува бесплатни медицински прегледи и други услуги за жени жртви на сексуално насилство кои немаат здравствено осигурување, но не ги вклучува другите форми на РБН.[117]

Препораки:

- Да се признаат жртвите на родово базирано насилство како посебна категорија со право на гарантиран минимален приход согласно Законот за социјална заштита.

- Да се ослободат жртвите од партиципација за здравствени услуги поврзани со насилство и да се обезбедат бесплатни прегледи за неосигурените жртви.

- Да се ревидираат условите за обезбедување средства за домување со цел да се одрази реалноста на ситуациите на повеќето жени што бегаат од насилство.

- Да се додадат жртвите на РБН и СН во категориите кои имаат право на бесплатно домување.

[115] Ibid.

[116] Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, *Baseline research: existing rehabilitation and integration services provided at the local level in Republic of North Macedonia* [Основно истражување: постојни услуги за рехабилитација и интеграција обезбедени на локално ниво во Република Северна Македонија] (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/01/Baseline-research-design-eng-1.pdf, 9.

[117] Маја Балшиќеска и Ана Аврамовска Нушкова, *Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на Националниот акциски план за имплементрација на Инстанбулската конвенција – октомври 2018-октомври 2020,* (Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, 2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf.

- Да се измени Законот за бесплатна правна помош со цел да се признаат жртвите на РБН, а не само на СН, како корисници на бесплатна правна помош.

- Да се измени Законот за бесплатна правна помош со цел да се определи форматот и надлежниот орган(ите) задолжен за издавање вакви сертификати.

- Помошта и услугите за вработување што можат да се прилагодат на потребите на жртвите на РБН и СН да се развијат преку соработка меѓу Агенцијата за вработување, центрите за социјална работа и ГО.

- Програмите за самовработување да се приспособат во однос на износот и видовите на обезбедена поддршка (како зголемена менторска поддршка).

- Програмата за откажување од надоместоците за учество да вклучува жртви на РНБ и СН.

- Програмата за заштита на мајки и деца да предвидува услуги за сите жени кои претрпеле РБН, без оглед на видот на насилство и статусот на здравствено осигурување.

Член 22 – Специјализирани услуги на поддршка

Се чини дека опсегот и квалитетот на услугите што се нудат значително се разликуваат. Иако официјално давателите на услуги немаат мал персонал, се чини дека недостасуваат обучени професионалци за да обезбедат поддршка 24/7. Меѓутоа, постои општ недостаток на континуирана специјализирана обука достапна за професионалци кои работат со СН/РБН.[118]

Овие услуги често се пружаат во засолниште и во кризни центри. Во Северна Македонија има 13 вакви центри – десет засолништа и три кризни центри. Пет ги водат женски граѓански организации, а останатите Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Десет услуги се наменети за жртви за СН (од овие 9 се отворени од МТСП). Постојат 8 центри каде што жртвите можат да добијат советување и совет (од кои еден е финансиран од МТСП). Постојат три кризни центри за жртви на сексуално насилство во Скопје, Тетово и Куманово (престој до 72 часа) управувани од Министерството за здравство. Генерално, Министерството за труд и социјална политика финансира четири ГО кои обезбедуваат специјализирани услуги за жени жртви на РБН и СН.[119]

Главниот проблем останува – географска дистрибуција на засолништата и обезбедувањето други услуги (како бесплатна правна помош и психосоцијална поддршка) бидејќи повеќето од засолништата се наоѓаат во неколку поголеми градови и се недостапни за жените од пооддалечените области.[120] Тие работат со капацитет од 101 кревет што е 50 % од капацитетот потребен според упатствата на Истанбулската конвенција. Овој недостаток на кревети потоа преминува во недостапност на други специјализирани услуги за поддршка на жртвите. Покрај тоа, тие не функционираат на холистички начин со адресирање на интерсекционалната дискриминација со која се соочуваат жртвите на РБН и СН. Недостатокот на интерсекциски пристап во дизајнот и имплементацијата на овие мерки влијае на значително традиционално исклучените жени, како жените со попреченост, трансродовите жени, жените кои користат дрога и сексуалните работнички.

Покрај тоа, според законот за РБН, единиците на локалната самоуправа (општините и градот Скопје) се одговорни за „обезбедување заштита на жртвите во локалната заедница, формирање центри за грижа, советувалишта за жртви и советодавни центри за семејно насилство, советување за родители и деца, советувалиште и други форми за грижа и помош на жртвите, вклучително и локални СОС линии“ (член 33).

---

[118] Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf

[119] Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.14-4493/6 (27.07.2021).

[120] Интервју со експерт од ГО; Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2020) http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf; ХЕРА, *2020 Annual Report - Supporting the Vulnerable in Times of Crisis, Protecting the Social and Reproductive Rights!* [Годишен извештај – Поддршка на ранливите во време на криза, заштита на социјалните и на репродуктивните права!] (ХЕРА, 2020), https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2021/06/Godishen-izveshtaj-za-2020-godina_en-web.pdf, 21.

Препораки:

- Да се обезбеди практичен и стандардизиран пристап со сите специјалистички услуги за поддршка за сите жени, особени за жените со попреченост, Ромките и мигрантките/барателките на азил.

- Да се прошират капацитетите за преспивање во засолништата за жртви на РБН и СН.

- Да се зголеми географската дистрибуција и достапноста на засолништата.

Член 23 – Засолништа

Во Северна Македонија има 13 засолништа што можат да обезбедат безбедно сместување на жртвите од РБН и СН – десет засолништа и три кризни центри. Пет ги водат женски граѓански организации, а останатите Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Десет услуги се наменети за жртви за СН (9 од овие се отворени од МТСП). Постојат 8 центри каде што жртвите можат да добијат советување и совет (од кои еден е финансиран од МТСП). Постојат три кризни центри за жртви на сексуално насилство во Скопје, Тетово и Куманово (престој до 72 часа) управувани од Министерството за здравство. Генерално, Министерството за труд и социјална политика финансира четири ГО кои обезбедуваат специјализирани услуги за жени жртви на РБН и СН.[121]

Главниот проблем останува – географска дистрибуција на засолништата и обезбедувањето други услуги (како бесплатна правна помош и психосоцијална поддршка) бидејќи повеќето од засолништата се наоѓаат во неколку поголеми градови и се недостапни за жените од пооддалечените области.[122] Географската распределба е предизвик бидејќи повеќето засолништа се наоѓаат во неколку поголеми градови и се недостапни за жените од оддалечените места.[123] Тие работат со капацитет од 101 кревет, што е 50 % од капацитетот потребен според упатствата на Истанбулската конвенција. Овој недостаток на кревети потоа преминува во недостапност на други услуги за жртвите кои не можат да најдат засолниште таму. Дополнително, тие не работат на холистички начин што ќе ја адресира интерсекционалната дискриминација со која се соочуваат жртвите на РБН и СН.

[121] Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.14-4493/6 (27.07.2021).

[122] Во своите последни заклучни набљудувања, Комитетот ЦЕДАВ го препорача следново: „Зголемете го бројот на засолништа и осигурајте се дека жените жртви на родово базирано насилство ќе ги најдат овие засолништа на разумна далечина, како и бројот на услуги за советување и рехабилитација низ државата и дека жените и девојчињата жртви на родово базирано насилство имаат целосен пристап без никакви пречки до медицинска и психолошка поддршка“. Извор: Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија CEDAW/C/MKD/CO/6* (14.11.2018), став. 24(г).

[123] Интервју со експерт од ГО; Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2020) http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf;

Се чини дека опсегот и квалитетот на услугите што се нудат значително се разликуваат. Иако официјално давателите на услуги немаат мал персонал, се чини дека недостасуваат обучени професионалци за да обезбедат поддршка 24/7. Меѓутоа, постои општ недостаток на континуирана специјализирана обука достапна за професионалци кои работат со СН/РБН.[124] Покрај тоа, засолништата, освен едно, не се достапни за лицата со попреченост, како што забележа и Комитетот за правата на лицата со попреченост.[125]

Покрај тоа, според законот за РБН, единиците на локалната самоуправа (општините и градот Скопје) се одговорни за „обезбедување заштита на жртвите во локалната заедница, формирање центри за грижа, советувалишта за жртви и советодавни центри за семејно насилство, советување за родители и деца, советувалиште и други форми за грижа и помош на жртвите, вклучително и локални СОС линии“ (член 33).

Препораки:

- Да се прошират капацитетите за преспивање во засолништата за жртви на РБН и СН.

- Да се зголеми географската дистрибуција и достапноста на засолништата.

- Да се обезбеди практичен и стандардизиран пристап со сите специјалистички услуги за поддршка за сите жени, особени за жените со попреченост, Ромките и мигрантките/барателките на азил.

Член 24 – Телефонски линии за помош

Законот за РБН пропишува мерки со кои на граѓаните ќе им се олесни пријавувањето на РБН и СН (член 12, 33). Постојат 3 постојни СОС линии за помош кои обезбедуваат поддршка 24/7. Дополнително, постои една линија за помош посветена на жртвите/преживеаните од трговија со луѓе. Линиите за помош ги водат женски граѓански организации.

Линиите за помош остануваат во голема мера недостапни за жените кои не го зборуваат јазикот на мнозинството, односно македонскиот јазик. Само една линија за помош обезбедува ограничена поддршка на албански јазик, додека услуги за помош на други етнички малцински јазици нема.

Во 2020 година, за време на првиот бран на COVID-19, Министерството за труд и социјална политика спроведе кампања финансирана од ОБСЕ за превенција и заштита од СН. Преку кампањата, Министерството имаше за цел да ги информира жртвите од

[124] Квина тил Квина, *Women's Rights in the Western Balkans* [Женските права на Западен Балкан] (2020), http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/WRWB_2020.pdf

[125] Комитет за правата на лицата со попреченост, *Concluding observations on the initial report of the former Yugoslav Republic of Macedonia CRPD/C/MKD/CO/1* [Заклучни согледувања на првичниот извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија] (29.10.2018), став 28(в).

СН, но и целата јавност како да ги препознаат сите форми на СН, каде да бараат помош и каде да пријавуваат и кои се постоечките услуги за заштита на жртвите од СН. Министерството ги охрабри жртвите на СН, но и сите оние кои биле сведоци или имале сознанија за насилство, да ги пријават на постоечките СОС линии, во најблиската полициска станица, центрите за социјална работа, здравствените установи за да можат да добијат заштита од сторителот и дополнителна поддршка.[126]

Препораки:

- Воведување финансиска поддршка за ГО за можат да отворат линии за помош на други јазици освен на македонски и албански и да ја подобрат пристапноста до линиите за помош на албански јазик.

Член 25 – Поддршка за жртвите на сексуално насилство

Постојат три кризни центри за жртви на сексуално насилство во Скопје, Тетово и Куманово (престој до 72 часа) управувани од Министерството за здравство.[127] Сепак, ниту има доволно центри ниту може да се сметаат за лесно достапни.

Препораки:

- Да се прошири мрежата на соодветни, лесно достапни центри за упатување при силување или сексуално насилство и да има доволно за да можат да им обезбедат медицински и форензички прегледи, поддршка за траумата и советување на жртвите. Проширувањето на оваа мрежа овозможува географска пристапност на целата територија на земјата и услугите што ги нудат овие центри да им бидат достапни на жените од етничките групи кои не се мнозинство во земјата, а и на жените со попреченост.

IV – Супстантивно право

Член 29 – Граѓански парници и правни лекови

Воспоставената правна рамка во целина е доста понова, па затоа останува да се види дали граѓанските правни лекови ќе се покажат во пракса како соодветни во овој контекст. Законот за НС од 2014 година обезбеди можност за привремена заштита на жртвите од СН. По барање на жртвата, судовите можат да донесат одлука за забрана на сторителот да продолжи со насилството, да контактира со жртвите или да воведат други мерки што ќе спречат појава на насилство. Законот за РБН кој го замени законот за СН за 2014 година ги пропишува истите привремени мерки за жртвите на РБН. Некои

[126] Интервју со експерт од ГО.

[127] Министерство за труд и социјална политика, Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер, архивиран документ бр.14-4493/6 (27.07.2021).

елементи се нови, како што е јасната законска можност за поведување граѓанска постапка за прекршување на принципот на должно внимание (претходно постоеше само како дел од елементот на итност). Наодите од мониторингот сугерираат дека постарите мерки повеќе се практикуваат во практиките во споредба со поновите.

Се чини дека судовите ја користат можноста за привремена заштита, според Законот за РБН. Во периодот јануари-мај 2021 година имало 171 барање за цивилна заштита, а одобрени биле 123 барања.[128] Бројот на мерки изречени на сторителите во соодветниот период не може да се утврди бидејќи во повеќето постапки жртвите бараат повеќе од една мерка, а судовите изрекуваат повеќе мерки со едно решение. Само судот во Охрид и Тетово даде расчленети податоци за формата на насилство од кое жртвите побарале заштита. Па така, во Охрид сите 13 барања биле за заштита од физичко насилство; во Тетово од 12 барања, 4 биле за заштита од психичко насилство и 8 за заштита од физичко насилство. Судот во Скопје обезбеди расчленети податоци за видот на мерките што судот му ги изрекол на сторителот. Од вкупно 44 мерки, во два случаи судот наредил отстранување на сторителот од домот. Судовите во Гостивар и Струга не добиле никакво барање за привремени заштитни мерки во соодветниот период.

Во однос на цивилната заштита на жртвите во случаи кога државните органи не ја извршиле својата должност да ги преземат неопходните превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања, не била иницирана законската можност за поведување граѓанска постапка за прекршување на принципот на должно внимание, пред судовите во периодот јануари-мај 2021 година. За истиот период, судовите во Гостивар и Кавадарци пријавија само еден случај на обвинение за убиство на жена. Во истиот период, судот во Охрид донесе една пресуда за убиство на жена, а сторителот доби 2 години затвор.

Препораки:

- Развивање и имплементација на сеопфатни програми за обука на правни практичари со цел да се промовираат можностите за граѓански лекови за жртвите на РБН и СН.

- Понатамошно унапредување на капацитетите и процедурите за собирање податоци на судовите, особено распределбата на податоците, со цел подобро разбирање на употребата на граѓанските правни лекови.

[128] Податоците презентирани во овој дел ги добивме преку барања за пристап до информации од јавен карактер што ги доставивме до 15 првостепени судови. Од нив, не добивме одговори само од три суда – судовите во Гевгелија, Струмица и Штип.

Член 30 – Обесштетување

Ниту постојната законска рамка ниту досега објавените и дискутираните новини нема да ја доведат Северна Македонија во согласност со нејзините обврски од член 30. Сегашните можности за обесштетување според законот се особено ограничувачки.

Законот за кривична постапка обезбедува правни основи за обесштетување од државни средства жртви на кривични дела за кои Кривичниот законик пропишува најмалку четири години затвор. Меѓутоа, само малолетните жртви на трговија со луѓе, сексуален напад и силување можат да добијат надомест од државниот фонд откако ќе ги исцрпат сите средства за извршување на конечната пресуда на судот. Ова право е загарантирано според Законот за правда на децата. Во периодот јануари-мај 2021 година немало барање за надомест поднесено до Министерството за правда и само две деца добиле обесштетување од фондот за сексуален напад.

Во тек е процесот за изготвување Закон за исплата на паричен надоместок на жртви на кривични дела. Член 9 од предлог-законот го вклучува РБН како насилно кривично дело што спаѓа во опсегот на предложениот закон. Исто така, предвидува надомест и за директните и за индиректните жртви, како што се сопружниците, партнерите, децата, родителите, бабите и дедовците,[129] што може да биде важно во случаи на РБН и СН. Условувањето на можноста за барање назадување за надоместок доделен од сторителот врз основа на должно внимание за безбедноста на жртвата, не е добро обработено во предлог-законот. Како и да е, предлог-законот ќе донесе подобрување на правната рамка во споредба со сегашната. Но донесувањето на овој закон, првично очекувано за крајот на 2019 година, беше значително одложено.[130]

На крај, резервираноста на државата за став 2 останува на место. Според оваа резервираност, Северна Македонија „го задржува правото да не ги применува или да ги применува само во конкретни случаи одредбите од член 30, став 2 од Конвенцијата, во согласност со нејзиното применливо законодавство (Закон за правда на децата) само во случај кога дете за кое е утврдено дека е жртва по конечна одлука на Судот или дека е повредено со дело што е предвидено со закон како кривично дело со елементи на насилство“.[131] Ова може да претставува предизвик при процесот на проширување на помошниот државен надоместок за лица што не се државјани, како што налага Истанбулската конвенција, имајќи ги предвид ограничувањата поставени од член 3(3) од Законот за правда на децата. Токму затоа пристапот со резервираност треба да се

[129] Предлог-закон за обесштетување жртви на кривични дела (16.09.2019), *ENER*, https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=54834.

[130] Во времето на пишување на овој извештај, помина Предлог-законот за обесштетување на жртвите на кривични дела во Владата (28.07.2021). Следно треба да се испрати на дискусија, па да се усвои во Собранието. Извор: Владата на Република Северна Македонија, 92 седница на Владата, Официјална веб-страница на Владата на Република Северна Македонија, https://vlada.mk/node/26044.

[131] Совет на Европа, *Reservations and Declarations, CETS, No.210,* https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=0

преиспита со цел да се обезбеди компензација за сите деца, иако се можно е да биде резервирана во однос на овој член.

Препораки:

- Да се донесе закон со кој ќе им се додели обесштетување на оние кои претрпеле тешка телесна повреда или нарушување на здравјето, до тој степен што обесштетувањето не ја покриле другите извори како сторителот, осигурувањето или здравствените и социјалните одредби финансирани од државата.

- Да се воведат гаранции дека можноста за барање обесштетување доделено од сторителот ќе биде условена со соодветно внимание на безбедноста на жртвата.

- Да се размисли околу резервираноста за став 2 со цел да се овозможи надомест за сите деца, било тоа дали се државјани на Северна Македонија или не.

Член 33 – Психичко насилство

Лице коешто намерно сериозно го нарушува психолошкиот интегритет на една личност преку принуда или закани не е криминализирано во Северна Македонија. Овој облик на насилство е вметнат во дефиницијата за семејно насилство вклучена во член 122(21) од Кривичниот законик која го дефинира СН како „вознемирување, навреда, загрозување на сигурноста, телесна повреда, сексуално или друго психичко, физичко или економско насилство што предизвикува чувство на несигурност, закана или страв, вклучително и закани од такви постапки, кон брачен другар, родители или деца или други луѓе кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и кон сегашниот или поранешниот сопружник или вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се во блиска лична врска, без оглед на тоа дали сторителот споделува или дели ист престој со жртвата или не“.[132] Меѓутоа, психичкото насилство не е форма на насилство само по себе и е надвор од доменот на семејно насилство. Ова прави да е невозможно да се следат сите случаи на РБН извршени преку психичко насилство. Покрај тоа, дефиницијата за СН го воведува елементот на предизвикување „чувство на несигурност, закана или страв“ што може да се протолкува како дополнителен елемент што треба да се задоволи пред суд. Таквиот елемент не е присутен во член 33, ниту во членот 3(б) од Истанбулската конвенција.

[132] Criminal Code, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018. Член 122(21).

Препораки:

- Да се криминализира психичкото насилство како посебна форма на насилство во Кривичниот законик, дефинирано како намерно сериозно нарушување на психолошкиот интегритет на една личност преку принуда или закани.

- Да се усогласи дефиницијата за семејно насилство со членот 3(б) од Истанбулската конвенција.

Член 34 - Демнење

Демнењето, гледано како намерно однесување, каде што лице постојано се однесува заканувачки кон друго лице и предизвикува тоа лице да се плаши за својата безбедност, не е криминализирано. Всушност, демнењето воопшто не е признаено според националниот правен систем. Воведувањето дефиниција за ова кривично дело во Кривичниот законик е дел од цел 1 на НАП, планирана да заврши до крајот на 2019 година.[133] За време на изготвувањето на овој извештај во сенка,[134] предлогот за измена на Кривичниот законик беше донесен од Владата која ќе го воведе демнењето како криминално дело.[135] Предлогот за измени на Кривичниот законик сега ќе оди на расправа и усвојување во Собранието.

Препораки:

- Да се вметне демнењето како кривично дело во Кривичниот законик, како намерно однесување, каде што лице постојано се однесува заканувачки кон друго лице и предизвикува тоа лице да се плаши за својата безбедност.

Член 35 – Физичко насилство

Кога едно лице врши дејствија на физичко насилство врз друго лице се криминализира. Член 130 од Кривичниот законик ја криминализира телесната повреда, додека член 131 ја казнува тешката телесна повреда. Двете злосторства се општи и не се формулирани на начин на кој што не може да се земе предвид родово базираната природа на злосторствата, според Истанбулската конвенција. За двете кривични дела е пропишана построга казна во случаи на семејно насилство, но ова не ги вклучува сите случаи на РБН. Исто така, членот не ја прикажува целосно природата на кривичното дело врз основа на

[133] Министерство за труд и социјална политика, Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx.; Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 24/2021.

[134] Текстот е завршен на 10.08.2021.

[135] Владата на Република Северна Македонија, 92 седница на Владата, *Официјална веб-страница на Влада на Република Северна Македонија*, https://vlada.mk/node/26044.

пол, ниту, пак, овозможува соодветно собирање податоци за злосторствата во кои СН дејствува како квалификатор, спротивно на член 11 од Истанбулската конвенција.[136]

Покрај тоа, Северна Македонија е резервирана кон овој член – член 55, став 1 (ex officio и ex parte), според кој земјата го задржува правото „да не го применува член 55, став 1 во однос на член 35 од оваа Конвенција во врска со помали прекршоци, сè додека не се усогласат одредбите од релевантното законодавство на Република Македонија со одредбите на оваа Конвенција".[137] Ова се толкува како невозможно спроведување на Истанбулската конвенција во врска со физичкото насилство.[138]

Препораки:

- Да се ревидира Кривичниот законик со што ќе се уважи дека насилството од родово базирана природа во случаи на РБН и СН.

- Да се ревидира Кривичниот законик со што ќе се овозможи да се собираат податоци, согласно член 11 од Истанбулската конвенција.

- Да се повлече резервираноста за примена на член 55, став 1, во однос на член 35.

Член 36 – Сексуално насилство, вклучувајќи и силување

Пристапот кон сексуалното насилство, вклучително и силувањето, се разликува во националниот правен систем од оној што е пропишан со Истанбулската конвенција. Најцентралниот елемент што недостасува во пристапот кон ова злосторство е согласноста. Член 186 од Кривичниот законик вели дека „силување" е кога лице „со употреба на сила или закана непосредно ќе нападне врз нечиј живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице". Дури и ако некои од елементите може да се читаат како отсуство на согласност, ова не е исто како давање согласност „доброволно како резултат на слободната волја на лицето". Покрај тоа, дефиницијата го вклучува и елементот „присили на обљуба" кој воведува силен фокус на однесувањето на жртвата, вклучувајќи елемент каде жртвата треба да докаже дека дава отпор (нашироко дискутиран во литературата како висок елемент на секоја дефиниција за силување). Казната е затвор од три до десет години. Овој член е дополнително развиен за случаи на силување малолетно лице (од 14 до 18 години) (став 2 и затвор од најмалку десет години), тешка телесна повреда, смрт или какви било други тешки последици што произлегуваат од силување или ако кривичното дело „сторено од повеќе лица или на

[136] Марија Ристеска и Александар Цеков, *Анализа на потребите од усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција во Република Северна Македонија* (Центар за истражување и креирање политики и Македонско женско лоби), 27.

[137] Совет на Европа, *Reservations and Declarations, CETS, No.210,* https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=0

[138] Марија Ристеска и Александар Цеков, *Анализа на потребите од усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција во Република Северна Македонија* (Центар за истражување и креирање политики и Македонско женско лоби), 9.

особено суров и понижувачки начин или од омраза, сторителот ќе се казни со минимална затворска казна од четири години“ (став 3). Оваа дефиниција целосно не е во согласност со текстот и духот на Истанбулската конвенција. Оваа дефиниција беше исто така оспорена во најновите заклучни согледувања на Комитетот ЦЕДАВ.[139] Кривичниот законик ги криминализира[140] на сличен начин делата на сексуален напад врз беспомошно лице (член 187), сексуален напад на малолетно лице помало од 14 години (член 188) и сексуален напад преку злоупотреба на положба на моќ (член 189). Не вклучува посебна референца за дела извршени против поранешни или сегашни брачни другари или партнери, според став 3 од член 26.

Препораки:

- Да се усогласат дефинициите за сексуално насилство, вклучително и за силување, во националното законодавство со член 36 од Истанбулската конвенција за јасно да се обезбеди централноста на доброволно дадената согласност, како резултат на слободната волја на лицето проценета во контекст на околностите како елемент во овие дефиниции.

Член 37 – Присилен брак

Принудниот брак, како намерно однесување во кое возрасно лице или дете стапуваат во брак, не е криминализирано во Кривичниот законик. Членовите 418-а и 418-г го криминализираат принудниот брак само при трговијата со луѓе и трговија со деца. Член 197 забранува соживот со дете помало од 16 години (или наполнети 18 години за време на веридбата). Меѓутоа, ниту еден од овие членови не се фокусира на принуден брак, како што е утврдено според член 37 од Истанбулската конвенција. Воведувањето дефиниција за ова кривично дело во Кривичниот законик е дел од цел 1 на НАП, планирана да заврши до крајот на 2019 година.[141] Сепак, оваа активност сè уште не е завршена.

[139] Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија CEDAW/C/MKD/CO/6* (14.11.2018), став. 24(в)

[140] Други кривични дела од сексуална природа се и: мастурбирање пред друго лице („Задоволување на полови страсти пред друг“ член 190), посредување во проституција (член 191), прикажување порнографски материјал на дете (член 193), производство и дистрибуција на порнографија за деца (член 193-а), примамување дете кое не наполнило 14 години на сексуален напад или друг сексуален чин (преку компјутерско-комуникациски средства) (член 193-б) и инцест (член 194). Извор: Кривичен законик, *Службен весник на Република Македонија*, 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018.

[141] Министерство за труд и социјална политика, Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx.

Препораки:

- Принудниот брак, односно принудата возрасен човек и дете да стапат во брак, да се признае како кривично дело во Кривичниот законик.

Член 38 – Женско генитално осакатување

Во Северна Македонија не се криминализирани отстранувањето, инфубилацијата или извршувањето на какво било друго осакатување на целиот предел или само на еден дел на големите или малите вагинални усни на жената или клиторисот, принудувањето или набедувањето жена, или поттикнувањето, принудувањето или набедувањето девојка на истите дејствија. Воведувањето дефиниција за ова кривично дело во Кривичниот законик е дел од цел 1 на НАП, планирана да заврши до крајот на 2019 година.[142] Сепак, оваа активност на НАП не е завршена.

Препораки:

- Женското генитално осакатување да се внесе како кривично дело во Кривичниот законик, според член 38 од Истанбулската конвенција.

Член 39 – Присилен абортус и присилна стерилизација

Во Северна Македонија не е криминализирано вршењето абортус врз жена без нејзина претходна и информирана согласност и изведување операција чија цел или ефект е да ја прекине способноста на жената природно да се репродуцира без нејзина претходна и информирана согласност или разбирање на постапката. Воведувањето дефиниција за ова кривично дело во Кривичниот законик е дел од цел 1 на НАП, планирана да заврши до крајот на 2019 година.[143] Сепак, оваа активност сè уште не е завршена.

Препораки:

- Принудниот абортус и присилната стерилизација да се воведат како кривични дела во Кривичниот законик, според член 39 од Истанбулската конвенција.

[142] Министерство за труд и социјална политика, Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx.

[143] Министерство за труд и социјална политика, Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, https://mtsp.gov.mk/content/word/oglasi/New%20node/Финал%20драфт%20НАП%20ИК%202018-2023.02.docx.

Член 40 – Сексуално вознемирување

Несаканото вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа и во која било форма со цел или ефект на нарушување на достоинството на една личност, особено кога се создава застрашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина не се криминализира според националниот закон.[144] Меѓутоа, таа подлежи на различна правна санкција, која исто така спаѓа во доменот на член 40 од Истанбулската конвенција. Сексуалното вознемирување е вклучено во Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за малтретирање на работно место и Законот за еднакви можности за жените и мажите. Овие се трите клучни законски акти со кои се регулира сексуалното вознемирување. Поради фрагментираната природа на националното законодавство што се занимава со еднаквост и недискриминација, одредбите за сексуално вознемирување може да се најдат расфрлани и во други закони. Овие дефиниции не се секогаш во согласност со оние од *lex generalis* – Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Според член 10(2) од Законот за спречување и заштита од дискриминација, „Сексуално вознемирување е секоја форма на несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа што има за цел или ефект да го наруши достоинството или да создаде заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина, пристап или пракса“. Оваа дефиниција ги вклучува сите клучни елементи од дефиницијата на член 40 од Истанбулската конвенција. Член 41, сам, но и заедно со член 42 (за потешки форми на дискриминација, вклучувајќи повеќекратна и меѓусебна дискриминација), пропишуваат казни за сексуално насилство од 400 до 3.000 евра (член 41) и од 700 до 5.000 евра (член 42). Дефиницијата во член 4(7) во Законот за еднакви можности на жените и мажите е слична со онаа во Законот за спречување и заштита од дискриминација. Законот за малтретирање на работно место е специфичен по својот опсег по тоа што не ги поврзува делата на вознемирување со основа за дискриминација. Сè уште е релевантен за целите на сексуално вознемирување и за усогласување со Истанбулската конвенција. Член 5(2) од овој закон во голема мера ги следи бараните елементи од член 40 од Истанбулската конвенција.[145]

[144] Од друга страна, член 190 од Кривичниот закон го вклучува кривичното дело мастурбирање пред друго лице (“Задоволување на полови страсти пред други”) што може да се смета за вид на сексуално вознемирување. Извор: Кривичен законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018.

[145] Вреди да се напомене дека член 5(2) се фокусира само на создавање „страв, непријатност или понижување“, додека член 40 од Истанбулската конвенција на „застрашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина“. Сепак, во пракса, не треба да се очекува дека ова ќе го ограничи опсегот на правна заштита.

Препораки:

- Да се усогласат сите национални одредби за сексуално вознемирување со дефиницијата дадена во член 10(2) од Законот за спречување и заштита од дискриминација.

- Да се воведе кривична санкција за кривично делото сексуално вознемирување, како што е дефинирано во член 40 од Истанбулската конвенција.

Член 41 – Помагање или поттикнување и обид

Во Кривичниот законик „обидот“ е регулиран со член 19, во кој се вели дека лицето кое намерно ќе започне да извршува кривично дело, но не го заврши, ќе биде казнето за обид за кривично дело за кое, според законот, е предвидено затвор од пет години или повеќе, но и за обид за друго кривично дело, само кога законот експлицитно пропишува казна за обид. Сторителот ќе биде казнет за обид во границите на казната пропишана за кривичното дело, а може да биде и поблаго казнет.

Во Кривичниот законик „охрабрувањето“ е регулирано во член 23 како општо правило за сите кривични дела. Тоа предвидува дека лицето што намерно поттикнува друг да изврши кривично дело, ќе се казни како самиот да го сторил делото. Лице кое намерно поттикнува друг да изврши кривично дело за кое е предвидено казна затвор од пет години според законот или потешка казна, но нема да се направи обид за дело, ќе се казни како да извршило обид за кривично дело.

Според член 24 од Кривичниот законик, „помагање“ е кога некој намерно му помага на друг во извршување кривично дело. Оттука, лицето ќе биде казнето како самото да го сторило делото, но може да биде и поблаго казнето. Посебно ќе се разгледува помошта при извршување кривично дело при давање совети или упатства како да се изврши кривичното дело, ставање на располагање средства на сторителот за да ги изврши кривичното дело, отстранување на пречките за извршување на кривичното дело, како и претходно ветено прикривање на делото на сторителот, средствата со кои е извршено кривичното дело, трагите на делото или стекнатите предмети при извршување на делото. Исто така е и општ член за сите кривични дела.

Препораки:

- Осигурување дека измените на Кривичниот законик за воведување нови кривични дела, како што е сугерирано на друго место во овој извештај, ќе потврдат дека се работи за кривично дело, кога делото е намерно сторено или има помагање или поттикнување при извршувањето на делата утврдени во согласност со членовите 33, 34, 35, 36, 37, 38.а и 39 од Истанбулската конвенција. Истото да се преземе и за обидите за извршување прекршоци утврдени во согласност со членовите 35, 36, 37, 38.а и 39 од Истанбулската конвенција.

Член 43 – Важење на кривичните дела

Прекршоците утврдени според Кривичниот законик се применуваат без оглед на природата на односот помеѓу жртвата и сторителот. Со оглед на тоа, важно е сите дела што спаѓаат под Истанбулската конвенција да бидат криминализирани.

Препораки:
- Осигурување дека сите прекршоци, како што е пропишано со Истанбулската конвенција, ќе бидат криминализирани според националното право.

Член 45 – Санкции и мерки

Иако формулирањето санкции според националното право може да биде во согласност со Истанбулската конвенција, со оглед на општите предизвици за владеењето на правото во Северна Македонија,[146] тешко може да се смета дека санкциите пропишани според националното право се ефективни и разубедувачки. Воспоставената култура на толеранција за РБН и СН[147] ја храни општата клима на неказнивост на случаите на РБН и СН што, пак, прави овие санкции да не бидат разубедувачки. Па така, овие санкции не можат да се разгледуваат одделно од општите предизвици што го обликуваат контекстот во кој треба да се применат.

Пропишаните казни навистина вклучуваат лишување од слобода. Кривичните дела утврдени според Кривичниот законик досега ги прават подобни за екстрадиција делата утврдени според Истанбулската конвенција, согласно Законот за меѓународна соработка во кривичното право.[148]

Во законот за РБН има итни и привремени мерки. Според член 57, се преземаат итни мерки за заштита со цел да се елиминира непосредната и сериозна опасност по животот и физичкиот и психолошкиот интегритет на жртвата и членовите на нејзиното семејство. Тие вклучуваат отстранување на сторителот од домот и забрана за пристап до домот. Привремените мерки за заштита се опфатени во член 58 за да се решат причините за повторно извршување насилство. За таа цел, судот може да ги изрече следните привремени мерки: 1) забрана да се заканува дека ќе стори насилство; 2) забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин директно или индиректно комуницира со жртвата; 3) забрана за пристап на растојание помало од 100 метри од живеалиштето, училиштето, работното место или определено место што

[146] Видете, на пример: Ива Цоневска и Исмаил Камбери, *Поглавје 23 од Извештај во сенка* (Институт за европски политики – Скопје, 2019)
[147] Како што е напоменато во воведот на овој извештај.
[148] Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, *Службен весник на Република Северна Македонија*, бр. 77/2021

жртвата редовно го посетува; 4) отстранување од домот од десет до 30 дена, без оглед на сопственоста; 5) забрана да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено; 6) задолжително да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на жртвата и семејството; 7) задолжително законско издржување на семејството; 8) задолжително да посетува советувалиште за сторители на насилство врз жени или семејно насилство; 9) задолжително лекување на сторителот доколку употребува, алкохол, дрога и други психотропни супстанции или има психичко заболување; 10) сторителот задолжително да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од насилството и 11) која било друга мерка која судот ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на жртвата и другите членови на семејството. Мерките вклучени во член 45(2) од Истанбулската конвенција може да се смета дека спаѓаат во опсегот на овој член. Комитетот на ЦЕДАВ изрази загриженост во врска со недостатокот на систематско собирање податоци „расчленети според релевантни фактори, за случаи на родово базирано насилство и дискриминација врз жените изведени пред судовите и врз бројот на решенија за привремена заштита и вклучување на таквите податоци во следниот периодичен извештај“.[149]

Препораки:
- Да се реши општата клима на неказнивост на случаи на РБН и СН со цел да се зајакне ефективноста и разубедувањето на санкциите за РБН и СН.

Член 46 – Отежнителни околности

Кривичниот законик поставува одредени општи правила за изрекување казна кога се опфаќа дел од одредени отежнителни околности предвидени со член 46, односно под услов судот да ги земе предвид сите околности кои влијаат казната да биде помала или повисока (олеснителни и отежнувачка околности). Потешка казна се одредува во контекст на СН за следните кривични дела: член 123 став 2 (убиство), член 125 (убиство на миг), член 130 став 2 (телесна повреда), член 131 став 2 (тешка телесна повреда), член 139 став 2 (принуда), член 140 став 2 (незаконско лишување од слобода), член 144 став 2 (загрозување на сигурноста), член 188 став 2 (полов напад врз малолетник под 14 години), член 191 став 4 (посредување при проституција). Ова јасно ги изоставува делата на РБН и другите дејствија што во моментов не се вклучени во Кривичниот законик.

Препораки:

[149] Комитет за елиминација на дискриминација врз жените, *Заклучни согледувања во врска со шестиот периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија CEDAW/C/MKD/CO/6* (14.11.2018), став. 24(д).

- Осигурување дека идните измени на Кривичниот законик, предложени во овој извештај и во голема мера планирани со НАП, ќе ја одржат применливоста на отежнителните околности за сите кривични дела пропишани врз основа на Истанбулската конвенција.

Член 48 – Забрана за задолжителни постапки за алтернативно решавање спорови или изрекување пресуди

Врз основа на член 86 од законот за РБН, во постапките за заштита на правата на жртвите, судот не може да ги упати страните да се договараат за исходот на случајот. Меѓутоа, Законот за кривична постапка му дава можност на сторителот да се договори со обвинителот, а жртвата нема збор за процесот.

Препораки:

- Експлицитно да се отстрани можноста сторителот да се спогодува со обвинителот, дозволиво според Законот за кривична постапка, додека жртвата е исклучена од тоа.